

МВС УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**Кримінально-правова характеристика терористичного акту та
злочинів терористичної спрямованості на транспорті**

Навчально-методичний посібник
(частина І)

Одеса-2015

Рекомендовано навчально-методичною радою ОДУВС
(протокол № __ від _____ 2015 р.)

Автори-укладачі:

Ніколаєв О.Т. – проректор ОДУВС, доцент кафедри ТСВП, кандидат політичних наук;

Геращенко О.С. – доцент кафедри ТСВП ОДУВС, кандидат юридичних наук;

Загороднюк С.О. – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету №1 ОДУВС, кандидат юридичних наук, доцент;

Бахчеван Є.Ф. – старший викладач кафедри ТСВП ОДУВС.

Рецензенти:

Дришлюк І.А. - завідувач кафедри кримінального права, кримінального процесу і криміналістики економіко-правового факультету ОНУ ім.І.І.Мечникова, к.ю.н., доцент.

Продайко С.В. - професор кафедри діяльності ОВС на транспорті, к.ю.н., доцент.

Кримінально-правова характеристика терористичного акту та злочинів терористичної спрямованості на транспорті: навчально-методичний посібник в 2-ох част.: Ч.1./ О.Т. Ніколаєв, О.С. Геращенко, С.О. Загороднюк, Є.Ф. Бахчеван – Одеса, ОДУВС, 2015. - 116 с.

Навчально-методичний посібник у першій частині розглядає поняття тероризму в кримінальному та міжнародному праві, кримінально-правову характеристику терористичного акту, становлення відповідальності за терористичний акт в кримінальному законодавстві України, відмежування терористичного акту від злочинів терористичної спрямованості та інших злочинів: диверсії, посягання на життя державного чи громадського діяча, захоплення заручників, бандитизму, а також імплементацію норм міжнародного тероризму у законодавство України: характеристику міжнародно-правових норм про відповідальність за морський, повітряний тероризм, кваліфікацію морського, повітряного тероризму згідно внутрішньодержавних кримінально-правових норм.

Навчально-методичний посібник рекомендований для викладачів, студентів, курсантів, слухачів заочного відділення та працівників правоохоронних органів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ВСТУП	7
Розділ 1. ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	12
1.1.Правовий аналіз тероризму	12
1.2. Становлення відповідальності за терористичний акт у кримінальному законодавстві України	28
Розділ 2. КРИМІНАЛЬНО - ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ	33
2.1. Об’єктивні ознаки терористичного акту	33
2.2. Суб’єктивні ознаки терористичного акту.....	45
Розділ 3. ВІДМЕЖУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ТА ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ	51
3.1. Відмежування терористичного акту від суміжних складів.....	51
3.2. Поняття злочинів терористичної спрямованості та їх відмежування від терористичного акту.....	61
Розділ 4. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	69
4.1. Характеристика міжнародно-правових норм про відповідальність за морський та повітряний тероризм.....	70
4.2. Кваліфікація морського та повітряного тероризму за вітчизняним законодавством.....	84
ВИСНОВКИ	88
ПРАКТИЧНИЙ БЛОК.....	91
Тестові завдання:	93
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104

ПЕРЕДМОВА

Міжнародний тероризм порушує гармонійний розвиток країн світу, а також міжнародний мир та безпеку. В таких умовах боротьба з тероризмом стала одним з пріоритетних напрямів діяльності ООН та інших міжнародних організацій.

Боротьба з тероризмом є одним з найважливіших завдань забезпечення міжнародної та державної безпеки. Тероризм належить до самих небезпечних явищ сучасності, що набуває все більш різноманітних форм та загрозливих масштабів.

Головними завданнями, які постають перед правоохоронними структурами в Україні, є забезпечення дотримання прав і свобод громадян. Демократичні процеси, що відбуваються в державі, гальмуються загостренням криміногенної обстановки, зростанням організованої злочинності, злочинів терористичної спрямованості.

В останні роки в Україні набули широкого розповсюдження особливо тяжкі злочини, а саме: серійні вбивства, вбивства на замовлення, терористичні акти. Особлива суспільна небезпека тероризму полягає в тому, що він завдає шкоду, яка не має відповідного еквіваленту, тому що людина позбавляється найціннішого – життя, здоров'я, волі найнебезпечнішим способом і засобами; крім того, суспільство позбавляється спокою.

Жертвами терористичних актів стають політичні діячі, представники законодавчої та виконавчої влади, бізнесмени, підприємці. З'явилися нові мотиви тероризму, які пов'язані не тільки з політичними мотивами, а також й з боротьбою за розподіл сфер впливу між комерційними структурами, злочинними формуваннями, помстою рекетирів,

приватизацією майна, посередницькою діяльністю, переслідуванням кредиторів тощо.

Міжнародне співтовариство поки що не виробило загальновизнаного визначення поняття «тероризму». Серед вчених немає єдиної думки з питання кримінально-правового визначення понять тероризму, терористичного акту, що перешкоджає ефективній антитерористичній діяльності. Різноманітні підходи в науці та практиці до його розуміння зумовлені як складністю цього небезпечного соціально-політичного явища, так і суперечливим ставленням до нього різноманітних соціальних груп і навіть урядів окремих країн.

Практика свідчить, що при вчиненні терористичних актів злочинці все частіше використовують терористичні організаційні структури, технічні та спеціальні засоби, вогнепальну зброю та вибухівку, новітні технології. Виходячи з викладеного, слід визнати, що боротьба з тероризмом залишається одним із найважливіших завдань у діяльності правоохоронних органів.

Вивчення і аналіз практики зазначеної діяльності органів внутрішніх справ, зокрема оперативних апаратів карного розшуку і спеціальних підрозділів з боротьби з організованою злочинністю, показало, що їх ефективність ще недостатньо висока і рівень попередження та розкриття терористичних актів досить низький. Це свідчить про те, що у практичній діяльності з попередження тероризму є коло питань, що потребують наукового, глибокого і всебічного вивчення, з метою розробки рекомендацій для удосконалення профілактичної та оперативно-розшукової діяльності.

З метою поглибленого вивчення боротьби з тероризмом в Одеському державному університеті внутрішніх справ, на кафедрі тактико-спеціальної та вогневої підготовки, створено спецкурс «Правові та

організаційно-тактичні основи протидії тероризму в Україні», який містить дві частини: Ч.1. «Кримінально-правова характеристика терористичного акту та злочинів терористичної спрямованості на транспорті» (вивчається на протязі навчального року (2 семестри) курсантами та слухачами заочного відділення; підсумковий контроль – залік).

ВСТУП

Тероризм є однією з найгостріших проблем та загроз для світової спільноти, яка негативно впливає як на різні сфери суспільного життя всередині держави, так і на різні аспекти міжнародних відносин. Події, що відбуваються останнім часом у світі, свідчать про загрозову, швидко прогресуючу модифікацію цього небезпечного явища. Як зазначено у звіті державного департаменту США, кількість терактів у світі зросло майже у 1,5 разів. Так, у 2012 році стався 6771 напад, загинули 11 тисяч чоловік і було поранено 21600 людей; у 2013 році їх число зросло на 40 %. Всього у світі в 2013 році відмічені 9707 терактів, в яких загинули 17800 чоловік і поранені 32500 чоловік. Найбільша кількість терористичних атак зафіксована в Афганістані, Індії, Іраку, Нігерії, Пакистані, на Філіппінах, в Сомалі, Сирії, Таїланді і Йemenі.

Особливо відзначено, що відбулося зростання терактів на націоналістичному ґрунті, в основному в Сирії, Лівані і Пакистані. Сирію наповнили тисячі бойовиків «Аль-Каїди», які взяли участь у громадянській війні в цій країні, аргументуючи це тим, що вони захищають мусульман-сунітів від свавілля правлячих алавітів, до яких належить Башар Асад. При цьому Іран і «Хізбалла» значно посилили торік підтримку режиму Асада. Іран, оголошений США «країною, що підтримує терор», ще в 1984 році, продовжує фінансувати і забезпечувати зброєю палестинські терористичні організації, посилює свою присутність в Африці, намагається контрабандою доставляти зброю в Ємен і Бахрейн. «Країнами, що підтримують терор» вважаються також Куба, Судан і Сирія.[1]

У доповіді Національного консорціуму з вивчення тероризму і відповідей на тероризм при Мерілендському університеті в США

наголошується, що в 2012 році 8500 терактів по всьому світу забрали життя майже 15,5 тисячі осіб. 2012 рік - рекордний за кількістю терактів і кількості жертв. Дослідники відзначають, що більша частина терактів відбувалася в країнах з переважно мусульманським населенням. Шість із семи найбільш небезпечних терористичних угруповань пов'язані з Аль-Каїдою. [2]

З 2001 по 2013 рік у першу п'ятірку країн, найбільш постраждалих від тероризму, з урахуванням кількості нападів, кількості загиблих та постраждалих та рівня матеріального збитку, входять Ірак, Пакистан, Афганістан, Нігерія і Сирія. На частку цих держав припадає понад 80% терактів у світі. Слідом за ними йдуть Індія, Сомалі, Ємен і Філіппіни, а замикає десятку Таїланд. Росія зайняла в рейтингу 11 місце. Найбільша кількість терористичних атак в 2013 році відмічено в Іраку: 2492 нападів, при яких загинули 6362 чоловік, що являє собою збільшення 164% з 2012 року. Починаючи з 11 вересня 2001 року, кількість терористичних актів з кожним роком збільшувалась більш ніж у чотири рази і досягло свого піку в 2007 році, в розпал військового конфлікту в Іраку. З тих пір показник терористичної активності поступово знижувався, проте за минулий рік він знову показав значне зростання, насамперед через масове нашестя воєнізованих груп радикальних ісламістів та їх об'єднань, що охопила території ряду країн Близького Сходу. Так, у порівнянні з попереднім виданням рейтингу, число загиблих у терористичних актах збільшилася на 61% - з 11 133 в 2012 році; до 17958 - у 2013 році, а зростання числа терористичних актів склало 44%, збільшившись з 6825 в 2012 році до 9814 в 2013 році. Найбільшу терористичну активність у 2013 році проявляли чотири організації: Ісламська держава (ІГ, колишня ІГІЛ), Боко Харам, аль - Каїда і Талібан. На частку цих організацій припадає більше 66% всіх смертельних випадків у результаті терактів. Більшість

терористичних нападів відбувається в контексті більш широкої конфліктної ситуації. Всупереч поширеній думці, бідність не обов'язково є основною причиною тероризму, так як країни з низьким рівнем доходу менш схильні до тероризму, ніж країни з середнім рівнем доходу. На думку дослідників, більш істотний вплив роблять такі чинники, як політична нестабільність, ворожнеча між різними соціальними групами і масові порушення прав людини. Інша особливість полягає в тому, що в останні роки найбільш широке висвітлення часто отримує релігійний тероризм, в той час як існує значний рівень тероризму, ніяк не пов'язаного з релігійними групами.[3]

Що стосується України, статистика свідчить, що, випадки терористичних актів, останнім часом в Україні, є непоодинокими. Так, у період з 2001 по січень 2014 рр., у провадженні слідчих підрозділів Служби Безпеки України перебувала 61 кримінальна справа, які порушені за різними частинами ст.ст. 258-258⁵ КК України. Якщо у 2001-2010 рр. кількість справ, порушених за рік, не перевищувала 4-5 (виключеннями є 2004 та 2005 рр., у яких кількість порушених справ становила 8 та 7 відповідно), то у 2011, 2012 та 2013 рр. порушено 9, 19 та 16 кримінальних справ (проваджень) відповідно. Разом з тим, кількість кримінальних справ, направлених до суду з обвинувальним вироком, становить 14 справ, що складає 22,9 % від загальної кількості. У провадженні слідчих підрозділів Служби Безпеки України залишаються 30 кримінальних проваджень (49,1 %). Варто зазначити також, що за результатами вивчення слідчо-судової практики, близько 70% аналізованих злочинів вчинено організованою злочинною групою, що значно підвищує рівень небезпечності вказаних злочинів та ускладнює процес їх розслідування та розкриття.[4]

Про складність ситуації в Україні свідчать також факти викрадення, незаконного придбання та зберігання вогнепальної зброї, незаконного виготовлення вибухових речовин та вибухових пристроїв. Враховуючи підвищений рівень проявів та особливу суспільну небезпечність останніх, наукові розробки з цієї проблематики не втрачають своєї значимості та актуальності й сьогодні. Тероризм, як вид злочинності і соціальне явище, набуває нових масштабів та проявів. У зв'язку з цим, антитерористичне законодавство та забезпечення його ефективного застосування потребують системного безперервного удосконалення [5].

Протидія тероризму не може бути ефективною без якісного нормативно-правового забезпечення, особливо у кримінально-правовій галузі, оскільки в прийнятих останнім часом міжнародних конвенціях, присвячених проблемам боротьби з тероризмом, намітилась чітка тенденція до розширення сфери кримінально-правової заборони відносно будь-яких терористичних проявів і встановлення спеціальних складів злочинів в національному законодавстві.

Антитерористичне законодавство України представлено рядом нормативних актів. Після ратифікації конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005р., прийнято Закон України від 21 вересня 2006 р. № 170-V, яким було виключено частини четверту та п'яту ст.258 КК України та Кримінальний кодекс України був доповнений статтями 258¹–258⁴, що передбачають відповідальність за втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹ КК), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³ КК), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴ КК).[6]

Після цього, Законом України від 18 травня 2010 р. № 2258-VI було внесено такі зміни і доповнення: з диспозиції ст.258³ КК були вилучені

ознаки матеріального сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації, з диспозиції ст. 258⁴ КК – ознаки фінансування та матеріального забезпечення особи з метою вчинення терористичного акту і доповнено кодекс ст.258⁵ КК, яка встановила відповідальність за фінансування тероризму.[7]

05.06.2014 р. Верховна Рада своїм рішенням внесла зміни до закону «Про боротьбу з тероризмом» (№4985), згідно яким антитерористичну операцію (АТО) визначили як комплекс скоординованих заходів, спрямованих на попередження, запобігання і припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності. [8]

У навчально-методичному посібнику, на основі аналізу кримінально-правових норм, передбачених ст.ст. 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵ КК України, Закону України «Про боротьбу з тероризмом», юридичної доктрини та судово-слідчої практики його застосування досліджені суспільні відносини, що виникають у зв'язку з проявами тероризму і застосуванням законодавства щодо боротьби з цим явищем. Крім того, у посібнику визначені особливості кваліфікації терористичного акту, правове поняття тероризму та терористичного акту, їх відмінність та співвідношення, з'ясування змісту норм, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини терористичної спрямованості, розглянуті об'єктивні, суб'єктивні ознаки терористичного акту, а також значення цих питань для правозастосовної діяльності. Особлива суспільна небезпека тероризму на транспорті, зокрема, на повітряному та морському, обумовило звернення до цього поняття у даному навчально-методичному посібнику.

Аналіз поставлених питань дозволяє дослідити застосування антитерористичного законодавства, а також шляхи його вдосконалення щодо кваліфікації терористичного акту та злочинів терористичної спрямованості як складних явищ, що набули нових форм і проявів в сучасних умовах.

Розділ 1. ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

1.1.Правовий аналіз тероризму

У сучасний період, поряд з проблемами війни та миру, екології, енергоресурсною, загострилась проблема тероризму, що несе в собі всі ознаки небезпеки глобального значення та ускладнює соціально-економічний стан людства.

Не випадково у низці глобальних проблем, що несуть загрозу для всього людства, ООН виділяє дванадцять, і серед них – боротьбу зі злочинністю і тероризмом. Тому одним із зобов'язань, яке Україна взяла на себе, вступаючи до Ради Європи, є прийняття відповідних законів щодо протидії тероризму, у зв'язку з чим, останнім часом, у сфері протидії тероризму в Україні зроблено чимало для створення належної правової бази протидії тероризму.

Проблема тероризму багато років залишається у центрі міжнародної уваги, громадськість всього світу спантеличена проблемою боротьби з цим небезпечним явищем. Як свідчать факти, тероризм глобалізується і його небезпека має тенденцію до зростання в усьому світі.

Згідно Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 2003 року, тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів

влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей; терористичний акт - злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу або інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України. [9]

Після Великої французької революції тероризм увійшов до європейських мов у значенні політичного терору як особливого способу обстоювання своїх політичних інтересів. [10, с.882]

Згідно з великим тлумачним словником сучасної української мови, «терор – 1) найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення. 2) Надмірна жорстокість стосовно до кого-небудь; залякування. Тероризм – здійснювання, застосування терору; діяльність і тактика терористів». [11, с.1242].

Після Другої світової війни візначають різні форми тероризму: сепаратистсько-національний, латиноамериканський, міський, внутрішній, транснаціональний, міжнародний, ультраправий та ультралівий і ін. [10, с.882]

Наприкінці ХХ ст., з розвитком техніки, тероризм стає загрозою не окремим особистостям, як було раніш, але набуває значення глобальної проблеми, яка загрожує всьому людству.

Тероризм – це тактика політичної боротьби, що характеризується систематичним застосуванням ідеологічно мотивованого насильства, що виражається у вбивствах, диверсіях, викраденнях людей та інших діях, що становлять загрозу життю і безпеці людей. Таке насильство використовується як для усунення конкретних супротивників, так і для залякування уряду, партій, суспільно - політичних і релігійних рухів,

етнічних груп в ім'я досягнення певних політичних, релігійних, соціально-економічних цілей. [12, с.84]

Тероризм (франц.terrorisme) - політика і практика терору. За спрямованістю та масштабами розрізняють тероризм внутрішній і тероризм міжнародний. [13, с.47-48]

Тероризм – одне з найскладніших і найнебезпечніших явищ політичного життя як минулого, так і сьогодення. Нині він набирає надто загрозливого характеру і глобального масштабу. Результат є жахливим – масова загибель людей, величезні матеріальні втрати, створення атмосфери жаху, взаємної недовіри, злоби і ненависті в суспільстві й державі.

Останнім часом значно загострилась ситуація щодо використання терористичних методів як способу вирішення будь-яких питань політичного, економічного характеру, релігійних суперечок та інших негараздів та протистоянь.

Ця небезпечна форма агресії не минула й нашої держави. В Україні з'явилась пряма загроза перетворення терактів у системне явище. За інформацією СБУ, від початку АТО, станом на 18 квітня 2015 р., засуджено 94 терористи. За повідомленням голови слідчого управління СБУ Василя Вовка, СБУ розслідує 4187 кримінальних проваджень, повідомлено про підозру 1179 особам; до суду передано 329 обвинувальних актів, засуджено 94 особи, з них понад 10 осіб отримали терміни від 8 до 13 років позбавлення волі. За такою статистикою можна говорити, що йде успішна боротьба з терористичною діяльністю.[14]

На тлі боротьби сучасної влади за державну стабільність в економіці, до її хронічного занепаду додалася ще й нестабільність національної безпеки. [15, с. 83]. Прояви тероризму відчутно б'ють по міжнародному

престижу нашої країни – масовий бешкет корупції, розквітаючий бандитизм [15, с. 84].

На сучасному етапі тероризм характеризується такими рисами:

1. *Зростання тероризму з організованою злочинністю.* Терористичні організації швидко пристосували до своєї діяльності методи і техніку останньої. Терористи відрізняються від кримінальних злочинців мотивацією вчинення акту. Їх мета — не особиста вигода, а досягнення певної політичної вимоги.

2. *Інтернаціоналізація терористичних організацій.* В останні роки зростає транснаціональна злочинність (тероризм, торгівля зброєю, її контрабанда, торгівля людьми, наркобізнес тощо). Терористичні організації широко використовують нові сучасні технології, зокрема, у галузі телекомунікацій, міжнародних комп'ютерних мереж тощо. Внаслідок цього злочинна діяльність зростає та стає прибутковішою.

На сучасному етапі значно розширилися дії, які терористи можуть вчинити проти людства: масові отруєння, радіоактивне забруднення, зараження небезпечними хворобами, поширення епідемій та епізоотій тощо.

Тероризм набуває певних форм в залежності від засобів злочину та сфери їх застосування, а саме:

-інформаційний тероризм – як результат незахищеності інформаційного простору країни від негативного зовнішнього і внутрішнього впливу». Згідно Рекомендації парламентської асамблеї Ради Європи № 1706 (2005) «Засоби масової інформації і тероризм», «терористичні акти - це акти, які мають своєю метою створення обстановки страху, жаху або хаосу серед населення. Розповсюдження почуття жаху, страху і хаосу серед населення багато в чому залежить від образів і повідомлень про терористичні акти і їх загрозу, поширюваних

засобами масової інформації. Всюдисущість засобів масової інформації на глобальному рівні часто до невпізнання примножує масштаби того, що сталося» [16, с.180];

- ядерний тероризм - як наслідок стратегічного розташування України на шляху транзиту нелегальних поставок радіоактивних компонентів, матеріалів та ізотопів, а також наявності АЕС на території країни. Згідно Додатку до Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму (17 грудня 1996 року), «визнаючи право усіх держав на розвиток і застосування атомної енергії в мирних цілях, ... держави - учасниці Конвенції глибоко стурбовані ескалацією по всьому світу актів тероризму у всіх його формах і проявах, відзначаючи, що акти ядерного тероризму можуть призвести до найсерйозніших наслідків і можуть створювати загрозу міжнародному миру і безпеці» [16, С.45-46];

- морський тероризм - як наслідок небезпечності морських просторів. Відповідно до Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства (Рим, 10 березня 1988 року), «незаконні акти, спрямовані проти безпеки морського судноплавства, загрожують безпеці людей і майна, серйозно порушують морське сполучення і підривають віру народів світу в безпеку морського судноплавства. Подібні акти являються предметом серйозного занепокоєння всього світового співтовариства» [16, с.108];

- повітряний тероризм - як наслідок зростання випадків захоплення та угонів повітряних суден. Згідно Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованих проти безпеки цивільної авіації (Монреаль, 23 вересня 1971 року), «незаконні акти, спрямовані проти безпеки цивільної авіації, загрожують безпеці осіб і майна, серйозно порушують повітряне сполучення і підривають віру народів світу в безпеку цивільної авіації ...

наявність таких актів викликає серйозну заклопотаність» [16, с.60]; згідно Конвенції про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (Гаага, 16 грудня 1970 року), «держави-учасники Конвенції вважають, що акти незаконного захоплення або здійснення контролю над повітряним судном, що знаходяться в польоті, загрожують безпеці осіб і майна, серйозно порушують повітряне сполучення і підривають віру народів світу в безпеку цивільної авіації [16, с.102].

Міжнародно-правові норми особливо виділяють тероризм, пов'язаний з використанням транспортних засобів. Укорінилося поняття повітряного та морського тероризму. Підставою виділення цього виду тероризму з'явилась особлива громадська небезпека його прояву з використанням джерел підвищеної небезпеки, якими є транспортні засоби. Так, 7 лютого 2014р. пасажир літака Харків (Україна) - Стамбул (Туреччина) турецької авіакомпанії «Pegasus Airlines» намагався змусити екіпаж направити літак в Сочі (Росія). Чоловік під час польоту спробував увірватися в кабінку пілотів, зажадав розвернути літак в Сочі, звільнити затриманих учасників сутичок на вулиці Грушевського в Києві і погрожував підірвати літак. Після інциденту борт з 110 пасажирами благополучно сів в аеропорту Стамбула. Терорист - громадянин України - добровільно здався поліції. 17 лютого 2014р. на борту літака авіакомпанії «Ethiopian Airlines», що летів з Аддіс-Абеби (Ефіопія) в Рим (Італія), відбулася спроба захоплення заручників. Лайнер змусили сісти в Женеві (Швейцарія).[17]

Тероризм є міжнародною проблемою, про що свідчить чисельність терористичних актів у світі: наприклад, вибухи в аеропорту «Домоєдово»(24.01.2011 р.) , вибух автобусу в Ієрусалимі (26.03.2011р.), вибухи у палаці культури м.Актобе (Казахстан) (17.05.2011р.), серія

терактів у Норвегії (22.07.2011 р.), теракт у Льєжі (Бельгія) (13.12.2011р.), серія терактів в Сирії (23.12.2011р.) та ін. [18]

Серед міжнародних Конвенцій, спрямованих на боротьбу з тероризмом, слід відмітити:

- про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом 2001 року [16, с.119];
- про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року . [16, с.30];
- про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 року [16, с.10];
- про боротьбу з актами ядерного тероризму 1996 року [16, с.45];
- про злочини та деякі інші акти, вчиняємих на борту повітряних суден 1963 року [16, с.67];
- про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 року[16, с.60];
- про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 року [16, с.102];
- про боротьбу із захопленням заручників 1979 року[16, с.82];
- про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 року[15, с.108].

Країни Європейського Союзу прийняли ряд актів, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а саме:

- Декларація про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму (1994 року) [16, с.136];
- Декларація, яка доповнює декларацію про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму 1994 року (1996 року) [16, с.142];
- Модельний Закон про боротьбу з тероризмом (1998 року) [16, с.230];
- Віденська Декларація (прийнята у 2003 р. на зустрічі за підсумками Спеціальної наради Контртерористичного комітету) [16, с.145];

- Декларація міжнародного комітету юристів з питань відстоювання прав людини і правових норм у боротьбі з тероризмом (2004 року) [16, с.184];

- Рекомендація парламентської асамблеї Ради Європи № 1706 «Засоби масової інформації та тероризм» (2005 року) [16, с.180];

- Загребська Декларація про міжнародне співробітництво в боротьбі з тероризмом, корупцією та транснаціональною організованою злочинністю (2005 року) [16, с.150];

Україна, як суб'єкт міжнародного права, є учасником практично всіх міжнародних конвенцій та протоколів по різних аспектах боротьби з міжнародним тероризмом.

Прийняття відповідних заходів щодо протидії тероризму – одне із зобов'язань, яке Україна взяла на себе. В Україні, за останні роки, у сфері протидії тероризму, зроблено чимало – утворено спеціальний координаційний орган – Антитерористичний центр при СБУ, у 2003 р. прийнято Закон «Про боротьбу з тероризмом», ратифіковано ряд міжнародних антитерористичних конвенцій.

Здійснювані заходи мають призвести до створення належної правової бази у сфері протидії тероризму при умові комплексних міжнародно-правових мір протидії тероризму. Такі заходи повинні носити як внутрішньодержавний, так і міжнародний характер.

Антитерористичну діяльність можна визначити як реалізацію органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, а також окремими фізичними і юридичними особами системи соціальних, економічних, ідеологічних, політичних, кримінально-правових та інших заходів, спрямованих на запобігання, припинення, розкриття фактів терористичної діяльності і притягнення винних осіб до відповідальності.

Під механізмом реалізації антитерористичної діяльності можна розуміти сукупність правових та інституціональних елементів, за допомогою яких на практиці забезпечується втілення антитерористичних заходів.

Комплексний міжнародно-правовий режим протидії тероризму можна розглядати як урегульований міжнародним правом порядок протидії тероризму у всіх його проявах і для держав-учасниць відповідних конвенцій, який підлягає конкретизації у процесі його реалізації. До його основних складників можна віднести такі функціональні режими протидії тероризму: а) захист прав людини в умовах боротьби з тероризмом; б) контртерористичний фінансовий моніторинг; в) протидія тероризму на транспортних комунікаціях; г) протидія тероризму на об'єктах підвищеної технологічної і економічної небезпеки; д) проведення контртерористичної операції.

Терористичний акт відноситься до, так званих, конвенційних злочинів: наприклад, злочином він визнається з необхідністю боротьби з ним Європейською Конвенцією про боротьбу з тероризмом (27 січня 1977 року), Шанхайською конвенцією про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом (м. Шанхай 15 червня 2001 р.) і іншими міжнародними правовими актами.

Особа, яка вчинила терористичний акт, несе відповідальність згідно діючого внутрішньодержавного кримінального законодавства (ст. 258 КК України).

Акт тероризму – вибух, підпал або інші дії, що створюють небезпеку загибелі людей, заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших суспільно небезпечних наслідків, якщо ці дії вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення або здійснення впливу на прийняття рішень органами влади, або посягання на життя державного чи

громадського діяча, вчинене з метою припинення їхньої політичної діяльності, або напад на представника іноземної держави або співробітника міжнародної організації, що користується міжнародним захистом, або на проживаючих разом з ним членів його сім'ї, а також на службові або житлові приміщення або транспортний засіб осіб, що користуються міжнародним захистом, якщо ці дії вчинені з метою провокації війни чи ускладнення міжнародних відносин, а також погроза вчинення зазначених дій з тією ж метою. Практично поняття «тероризм», «терористичний акт» найчастіше ідентифікуються за своїм значенням і вживаються як синоніми. Така ідентифікація цих понять пов'язана з сутністю насильства, вбивства, винні мають на меті кого-небудь залякати. [19, с. 65] .Отже, тероризм – це метод досягнення певних цілей, принциповою основою якого є застосування (або погроза застосування) насильства.

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» зазначає, що тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, вбивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [9].

На думку В.С.Канціра, «сучасний тероризм можна розглядати як системне використання для досягнення певної, як правило, політичної мети насильства, щоб примусити державні органи, міжнародні або національні організації, державних і громадських діячів, окремих громадян або їх груп здійснити ті або інші дії на користь радикальних екстремістів і таким чином запобігти реалізації погроз стосовно конкретних осіб або груп, об'єктів життєзабезпечення суспільства,

джерел підвищеної небезпеки або докiлля. Терористичний акт є кримiнально караним злочином за законодавством будь-якої держави. Полiтичний i кримiнальний тероризм тiсно переплетенi мiж собою. Кримiнальнi злочинцi та терористи використовують однаковi або подiбнi засоби i форми дiяльностi» [20, с. 3-4].

Тероризм являє собою фiзичне насильство з полiтичних мотивiв.

Згiдно зi словником iноземних слiв, «тероризувати (франц.-terroriser) - переслiдувати, залякувати насильством i репресiями» [21, с.641]. «Терористичний – властивий терору, вселяючий жах, страх» [22, с.687]. Поняття насильства при тероризмi часто пов'язують з його тривалiстю та мiсцем вчинення злочину.

Так, Ю. М. Антонян вважає, що «тероризм – це його реалiзацiя протягом бiльш або менш довгого часу, як правило, на значнiй територiї i стосовно багатьох людей» [23, с. 223].

Вчинення цього злочину характеризується публiчнiстю. Тероризм – це загально небезпечнi дiяння, що вчинюються публiчно, або погрози такими, якi спрямованi на залякування населення або соцiальних груп з метою прямого або непрямого впливу на прийняття будь-якого рiшення органами державної влади чи мiсцевого самоврядування, мiжнародною органiзацiєю, фiзичною або юридичною особою [24, с.35].

Терористичний характер можуть мати будь-якi насильницькi дiї проти будь-яких осiб, якщо вони супроводжуються прагненням до широкого розголосу, спрямованi на залякування населення чи його частини i переслiдують мету – здiйснити вплив на розвиток подiй [25, с. 237].

Насильницькi дiї, якi здiйсненi суспiльно небезпечними способами, що викликають загибель людей, спричинення шкоди здоров'ю, пошкодження майна, порушення нормальної дiяльностi органiв влади i

юридичних осіб, об'єктів життєдіяльності і транспорту, пошкодження комунікацій і транспортних повідомлень, а так само загроза настання вказаних наслідків, якщо ці дії спрямовані на порушення існуючих відносин між державами, на залякування соціальних груп, юридичних та фізичних осіб в інтересах винних [26, с. 21].

Насильство при тероризмі переслідує мету викликати паніку, порушити і навіть зруйнувати державний і громадський порядок, вселити страх, змусити противника прийняти бажане рішення, викликати політичні та інші зміни в інтересах терористів.

Тероризм – це організована злочинна діяльність, яка має міжнародний характер.

Згідно із Законом України «Про боротьбу з тероризмом» від 2003р., міжнародний тероризм - здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, в тому числі, за підтримки державних органів окремих держав, з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі дії, пов'язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров'ю зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи погрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження. [9].

В.О.Навроцький визначає тероризм як «залякування населення і органів влади з метою досягнення злочинних намірів»; і далі: «Він полягає у погрозі насильством, підтриманні стану постійного страху з метою досягнути певних політичних чи інших цілей, спонукати до певних дій, привернути увагу до особи терориста або організацій, які він представляє. Заподіяння чи загроза заподіяння шкоди є своєрідним попередженням про можливість спричинення більш тяжких наслідків,

якщо вимоги терористів не буде прийнято. Характерною ознакою тероризму є його відкритість, коли про мету заподіяння шкоди чи погрози, про вимоги широко розголошується». [27, с. 751]

Тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, вбивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів терориста.

Важливою рисою терористичної діяльності є наявність певного «публічного мотиву» - «політичного, ідеологічного, релігійного, етнічного або філософського». Неврахування цієї складової позбавляє поняття тероризму сутнісної риси, яка перешкоджає застосуванню його розширювального тлумачення до інших насильницьких злочинів. Однак універсальні антитерористичні угоди залишають поза увагою мотиви, пов'язані із вчиненням визначених ними злочинів.

Зміст поняття «тероризм» має й законодавче закріплення. Так, у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» зазначається, що тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [9]. Особливістю даного визначення тероризму є те, що

застосування насильства може здійснюватися шляхом вчинення не тільки терористичного акту, а й інших злочинів терористичної спрямованості. Такі злочини характеризуються вчиненням або погрозою вчинення суспільно небезпечних дій, спрямованістю їх на залякування населення і впливом, за рахунок цього, на прийняття рішення або відмови від нього адресатами впливу, а також сприянням вказаним діям.

У Кримінальному кодексі України використовується вузьке поняття «терористичний акт», тоді як в Конвенції Ради Європи йдеться про запобігання тероризму, терористичній діяльності та терористичним злочинам.

Терміном «терористичний акт» в українському законодавстві охоплюються лише ті дії, ознаки яких передбачено в диспозиції ст.258 КК України; поняття «терористичний акт» є складовою частиною більш широкого поняття – «злочини терористичної спрямованості», яке, в свою чергу, охоплюється ще більш широким поняттям – «терористична діяльність», яке охоплює як злочини терористичної спрямованості, так і сприяння таким діям у будь-якому вигляді: створення терористичної групи чи терористичної організації; фінансування терористичної діяльності; підготовку терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму та ін.

Ці поняття відповідають трьом рівням тероризму:

- 1) тероризм у вузькому розумінні (терористичний акт);
- 2) тероризм у широкому сенсі (злочини терористичної спрямованості);
- 3) тероризм у найбільш широкому розумінні (терористична діяльність) [28,с. 95].

При цьому встановлюється, що тероризм у вузькому (власному) розумінні – це загально небезпечні діяння, спрямовані на залякування

населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної або юридичної особи чи групи осіб до вчинення або відмови від вчинення якихось дій (терористичний акт).

В Конвенції Ради Європи категорія «тероризм» вживається у самому широкому розумінні, тобто як терористична діяльність. Водночас в Конвенції вживається поняття «терористичні злочини», і, відповідно до її положень, це та ж терористична діяльність, яка лише криміналізована. Отже, поняття «терористичні злочини», за своїм змістом, є більш широким, ніж поняття «злочини терористичної спрямованості», оскільки, крім цих злочинів, воно охоплює всі форми та види сприяння ним; водночас воно є більш вузьким поняттям, ніж поняття «терористична діяльність», тому що не всі форми і види такої діяльності криміналізовані.

Тероризм у широкому сенсі охоплює тероризм у вузькому розумінні і всі інші злочини терористичної спрямованості. До цих злочинів належать, крім терористичного акту, також інші злочини (наприклад, посягання на життя державного чи громадського діяча, захоплення заручників, захоплення будинків, споруд, морського чи річкового або повітряного судна, залізничного рухомого складу), якщо ці діяння вчиняються публічно, спрямовані на залякування населення з метою впливу на прийняття якогось рішення або відмову від нього.

Тероризм у найширшому розумінні охоплює тероризм у широкому розумінні і будь-яке сприяння підготовці або вчиненню злочинів терористичної спрямованості чи інших терористичних дій, а саме: створення терористичної групи чи терористичної організації, підготовку терористів, пропаганду і поширення ідеології тероризму, фінансування терористичних дій тощо. Вчинення в реальній дійсності таких діянь охоплюється поняттям «терористична діяльність».

Певна частина діянь, що підпадає під поняття «тероризм у найширшому розумінні», криміналізована і має назву «терористичні злочини», які можуть здійснюватися у різних формах, але серед них можна виділити дві основні ознаки:

- по-перше, вони спрямовані на залякування населення, на те, щоб викликати у населення відчуття страху, безпорадності і незахищеності за рахунок організованого і жорстокого насильства або погрози таким;

- по-друге, їм притаманна наявність спеціальної мети тиску на органи влади, міжнародні організації, фізичних або юридичних осіб для досягнення, потрібних терористам, наслідків за рахунок дій адресатів впливу.

Тероризмом є застосування насильства, він може здійснюватись шляхом вчинення не тільки терористичного акту, а й інших злочинів терористичної спрямованості. Проте терор не є тотожним йому, оскільки не передбачає його сутності. При всій уявній тотожності, слід відрізнити поняття терору та тероризму, адже терор є ширшим поняттям, а тероризм - більш вузьким. Терором називається загроза фізичної розправи з політичних чи якихось інших мотивів, або залякування з погрозою розправи або вбивства. Синонімом слова «терор» є слово «залякування».[29]

На думку В.С.Канціра, «...терор можна подати, як особливий вид діяльності, головною об'єктивною метою якого виступає досягнення будь-яким чином залякування інших людей. Наявність такої мети не заперечує існування інших різноманітних суб'єктивних цілей, якими керуються окремі терористи. Однак, саме чужий страх, як мета, керує їх діями і надає сенс усьому існуванню. Для досягнення такої мети, тобто для масового поширення страху, терорист здійснює найрізноманітніші

дії: готує зброю, вистежує жертви, обирає місце здійснення майбутнього терористичного акту, вирішує транспортні питання тощо» [20, с.193].

Про терор, тобто застосування насильства аж до фізичного знищення, можна говорити в тих випадках прояву тероризму, коли вони призводять до загибелі або заподіяння шкоди здоров'ю людини чи створюють їх небезпеку. У випадках, коли під час вчинення злочинів терористичної спрямованості були здійснені дії, які створювали небезпеку заподіяння лише значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, не пов'язаних з небезпекою для життя чи здоров'я людини, терору в діях терористів не буде.[30, с. 25].

Терористичний акт, є проявом більш ширшим, ніж поняття «тероризм» і характеризує його як антисоціальний (злочинний) спосіб для досягнення політичних або інших публічних цілей, придушення політичних супротивників шляхом залякування або застосування до них насильницьких дій (вбивств, вчинення вибухів, захоплення заручників, викрадення людей, заподіяння значної майнової шкоди, використання зброї тощо).

1.2. Становлення відповідальності за терористичний акт у кримінальному законодавстві України

Українське законодавство сформулювало досліджуваний злочин у якості терористичного акту. У Кримінальному кодексі УРСР, який було введено в дію 1 липня 1927 року, в главі «Про контрреволюційні злочини» містилась стаття 54-8 «Тероризм», яка передбачала відповідальність за вчинення терористичних актів проти представників радянської влади або діячів революційних робітничих чи сільських організацій та участь у виконанні таких актів, хоча б і особами, які не належали до контрреволюційної організації.[31].

Сама диспозиція цієї кримінально-правової норми не розкривала змісту поняття терористичного акту, але згодом воно було відпрацьовано юридичною наукою.

Отже, терористичний акт визначався того часу як один з найтяжчих контрреволюційних злочинів, який полягав у вбивстві, замаху на вбивство, нанесенні тілесного ушкодження та інших насильницьких діях щодо представників радянської влади чи діячів громадських організацій трудящих, у вбивстві чи насильстві над членами їх сімей, а також у пошкодженні чи знищенні майна цих осіб, якщо зазначені дії були вчинені з контрреволюційним умислом.

28 грудня 1960 року був прийнятий та введений в дію 1 квітня 1961 року новий Кримінальний кодекс УРСР, в якому термін «терористичний акт» застосовувався у двох кримінально-правових нормах. Так, у ст.58 КК під ним розумілося вчинення вбивства чи заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, які спрямовані проти державного або громадського діяча чи представника влади у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю і з метою підриву чи послаблення радянської влади. У ст.59 КК під терористичним актом розумілося вчинення вбивства чи заподіяння тяжкого тілесного пошкодження, спрямовані проти представника іноземної держави з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень.[32]

З прийняттям Конституції України 28 червня 1996р., у кримінальному законодавстві закріпилась відповідальність за вчинення злочинів, якими супроводжується терористична діяльність.

5 квітня 2001 р. Верховна Рада прийняла новий Кримінальний кодекс. Одним з розділів Особливої частини Кримінального кодексу України є розділ «Злочини проти громадської безпеки», де розміщена стаття 258, яка встановлює відповідальність за терористичний акт. [33]

Ст.258 Кримінального кодексу України під назвою «терористичний акт» визначає: застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою» [34].

Нормативне визначення терористичного акту в законодавстві України отримало подальший розвиток у прийнятті ряду законів, пов'язаних з терористичною діяльністю.

Після ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005р., було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму» від 21 вересня 2006р. № 170-V , яким було виключено частини четверту та п'яту ст. 258 Кримінального кодексу України, та доповнено Кримінальний кодекс статтями 258¹–258⁴, які передбачають відповідальність за втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹ КК), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³ КК), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴ КК). [6]

Після цього Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18 травня 2010р. № 2258-VI було

внесено такі зміни і доповнення: з диспозиції ст.258³ КК вилучено ознаки матеріального сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації, з диспозиції ст.258⁴КК – ознаки фінансування та матеріального забезпечення особи з метою вчинення терористичного акту і доповнено Кодекс статтю 258⁵ КК України, яка встановлює відповідальність за фінансування тероризму, тобто дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації). [7]

18 червня 2014 р. Президент України затвердив зміни до законів України щодо боротьби з тероризмом. Зміни, зокрема, забезпечують проведення в рамках АТО комплексу скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, зміни масштабу проведення антитерористичної операції, мінімізації її наслідків, забезпечення безпеки населення. Президент України підписав, прийнятий Верховною Радою, Закон від 5 червня 2014 № 1313-VII «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом». Документом внесено зміни до законів України «Про боротьбу з тероризмом», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про Збройні Сили України», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації». [35]

Контрольні запитання:

1. Визначення поняття антитерористичної діяльності.

2. Визначення поняття тероризму.
3. Визначення видів тероризму.
4. Поняття терористичного акту, визначеного у кримінальному законодавстві України.
5. Становлення кримінальної відповідальності за терористичний акт у законодавстві України.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО - ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

2.1. Об'єктивні ознаки терористичного акту

Кожний злочин – це єдність об'єктивних та суб'єктивних ознак.

Проаналізувати склад злочину означає, насамперед, визначити його об'єкт. Визначення об'єкта має важливе значення для з'ясування характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину, правильної кваліфікації скоєного, сприяє відмежуванню вчиненого діяння від інших складів.

У Кримінальному кодексі України законодавець визнав родовим об'єктом терористичного акту громадську безпеку, розмістивши ст.258 КК України в розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини Кримінального кодексу України, тобто визначив, що саме громадська безпека потребує охорони від цього злочину. [34]

Терористичний акт є одним із найнебезпечніших злочинів проти громадської безпеки. Він створює загальну небезпеку, може заподіювати або заподіює значну чи тяжку шкоду життю і здоров'ю невизначеному колу осіб, власності, довкіллю, нормальному функціонуванню органів влади, підприємств, установ чи організацій, характеризується невимовним використанням зброї, жорстокістю, насильством, здатний дестабілізувати соціально-політичну обстановку в суспільстві чи в окремих регіонах, дезорганізувати роботу органів влади, викликати у населення паніку, шок, почуття напруги, незахищеності і громадського неспокою, тривоги і занепокоєння, посіяти жах і безпорадність. [36, с.718] Терористичний – «властивий террору; навіючий жах, страх». [21, с.687]

Визнання громадської безпеки як основного об'єкта терористичного акту є найбільш прийнятним як для теорії, так і для практики боротьби з цим явищем. Характерною рисою терористичного акту є прагнення

суб'єкта посяяти страх у населення, паралізувати діяльність державних і громадських структур.

Громадська безпека – це безпека невизначеного кола осіб, безпека всього суспільства. Безпека – це стан, за якого немає загрози (небезпеки) заподіяння шкоди, не спричиняється й не може бути спричинена шкода. Для злочинів проти громадської безпеки характерним є те, що посягання спрямоване проти всіх і кожного, шкода заподіюється будь-якій особі, яка потрапить в зону небезпеки, посягання не спрямоване проти конкретної особи. [37, с.318]

В спеціальній юридичній літературі поняття «громадська безпека» визначається по-різному, а саме:

- як система заходів або специфічна діяльність державних органів щодо забезпечення безпечних умов життєдіяльності суспільства;

- як сукупність суспільних відносин, що забезпечують безпечні умови життя;

- як стан захищеності особи, суспільства і держави від злочинних посягань;

- як стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства, тобто як сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування і можливість прогресивного розвитку суспільства;

- як система заходів, спрямованих на охорону державного і громадського порядку, на забезпечення нормальних умов для трудової діяльності та відпочинку громадян або як безпечні умови повсякденного життя та діяльності членів суспільства;

- як загальне благо, безпеку для всіх, загальну цінність, що відповідає інтересам суспільства й усіх громадян. Необхідно розрізняти два види благ, пов'язаних з потребою в суспільній безпеці. По-перше, це захищеність суспільства від різних небезпек, по-друге, сам захист

суспільства від небезпек, діяльність по запобіганню небезпекам. Саме наслідком цієї діяльності і є суспільна небезпека як захищеність, певна якість суспільства;

-як систему суспільних відносин, що забезпечують відвернення й усунення загальної небезпеки насильницького завдання шкоди правоохоронюваним інтересам взагалі. [38, с. 215].

До об'єктів безпеки відносяться:

1. Особистість – її права і свободи;
2. Суспільство – його матеріальні і духовні цінності;
3. Держава – її конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність.

Враховуючи сутність тероризму, в теорії права висловлювалась думка, що громадська безпека не може бути основним об'єктом цього злочину. Залякування при тероризмі виступає не самоціллю, а засобом досягнення мети впливу на основний об'єкт, цим реалізується спонукання відповідних осіб до вигідних для терористів рішень. Основним же об'єктом тероризму є національні та наднаціональні інститути (у їх різноманітних варіантах), посягаючи на які через дію на безпосередній об'єкт винні особи досягають чи прагнуть досягти головної цілі – порушення їх недоторканності» [39, с. 37].

Кінцевою метою терористичної діяльності є примушення органів державної влади, службових осіб цих органів прийняти вигідні для терористів рішення шляхом створення в суспільстві обстановки страху за рахунок демонстративного вчинення якихось дій. Саме ця кінцева мета і визначає дійсний основний об'єкт терористичної діяльності.

Громадська безпека визначається як система заходів, спрямованих на охорону державного і громадського порядку, на забезпечення нормальних умов для трудової діяльності та відпочинку громадян або як

безпечні умови повсякденного життя та діяльності членів суспільства. Громадська безпека передбачає «певні суспільні відносини з приводу поведження з джерелами загальної небезпеки, що забезпечують збереження людей і матеріальних цінностей». [40, с.57]. І далі: «вона може бути визначена в якості сукупності опосередкованих джерелами підвищеної небезпеки відносин між людьми, врегульованих юридичними, технічними нормами з метою запобігання та усунення загрози життю або здоров'ю людей, матеріальним цінностям і навколишньому середовищу». [40, с.57].

Технічні та правові норми визначають порядок поведження з джерелами підвищеної небезпеки, до яких відносяться транспортні засоби. Конкретизуючи це положення, В.П.Тихий зазначає: «Громадська безпека вже не стільки мета, як така, а доцільна діяльність, яка застосовує певні кошти і породжує певний результат» [41, с.3]. Невиконання або неналежне виконання спеціальних правил обачності при поводженні з механізмами, що представляють джерела підвищеної небезпеки, зокрема, засоби водного транспорту створюють небезпеку для життя і здоров'я людей. Протиправне використання певних транспортних засобів: морського, авіаційного з метою дестабілізації політичної обстановки дозволяє розглядати такий злочин як морський та повітряний тероризм.

Обов'язок осіб, яким не дозволено звернення з тим чи іншим загально небезпечним джерелом, полягає в тому, щоб вони взагалі не здійснювали неконтрольованих, зазначених у Законі дій, щодо поведження з цими джерелами. Наприклад, при морському тероризмі винний, переслідуючи політичні цілі, вчиняє дії, пов'язані з пошкодженням чи знищенням судна; при піратстві – з корисливих мотивів здійснюється захоплення, викрадення судна. В обох випадках має місце неконтрольоване поведження з загально небезпечним джерелом –

транспортним засобом – і посягання на відносини громадської безпеки здійснюється як би ззовні.

Характеризуючи систему українського законодавства, В.П.Ємельянов, вважає, що «законодавець в цьому випадку цілком правий, коли відносить склад терористичного акту до злочинів проти громадської безпеки», і наводить на користь такого висновку наступні обґрунтування: по-перше, тероризм, частіше за все, характеризується саме загально небезпечним засобом допоміжної дії, та нерідко той об'єкт, який підлягає посяганням на громадську безпеку, не йде ні в яке порівняння за мірою важливості з громадською безпекою, а найбільш тяжкі наслідки настають саме в результаті посягання на громадську безпеку, тоді як основному об'єкту реальної шкоди не завдається; по-друге, включення складу терористичного акту не до розділу «Злочини проти громадської безпеки», а в якийсь інший, що містить склади злочинів проти національної безпеки України або проти миру та безпеки людства, призводить до того, що за основу беруться не найбільш типові випадки актів тероризму, а, навпаки, найбільш тяжкі форми його прояву, в результаті чого викривляється та штучно підвищується ступінь громадської небезпеки тих актів тероризму, які в дійсності не були спрямовані ні проти основ державності, ні проти міжнародного правопорядку [42, с. 112].

Громадська безпека є складовою національної безпеки України, яка визначається в Законі «Про основи національної безпеки України» як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам». [43]

Таким чином, громадська безпека як об'єкт злочину в реальній дійсності також з'являється в усіх своїх ролях одночасно: як певна цінність, як благо і потреба, як захищеність суспільства від різних небезпек, як діяльність по запобіганню небезпекам, як суспільні відносини, що забезпечують відвернення й усунення загальної небезпеки, як стан захищеності суспільства – таких його цінностей, як життя та здоров'я людей, власності, довкілля, нормальної діяльності підприємств, установ та організацій від загально небезпечних посягань. Під об'єктом даних злочинів розуміють суспільні відносини, що регламентують основи (корінні інтереси) забезпечення безпечних умов існування суспільства. [44, с. 145].

Об'єкту терористичного акту властивий комплекс відносин щодо захисту особи, матеріальних цінностей, соціальних інститутів, оточуючого середовища. Посягання на громадську безпеку неминуче пов'язане із загрозою цим благам або спричиненням ним реальної шкоди.

Визнання громадської безпеки, як основного об'єкта терористичного акту є найбільш прийнятним і оптимальним варіантом для теорії, а особливо практики боротьби зі злочинністю.

Як зазначає А.М.Лисенко, «злочини, пов'язані з терористичною діяльністю є багатооб'єктними, тому що, крім громадської безпеки, посягають на декілька безпосередніх об'єктів, наприклад, нормальні міжнародні відносини, що існують між державами, життя та здоров'я людини, її волю, честь та гідність, власність, довкілля, нормальне функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій тощо».[45]

З ним погоджується О.П.Дячкін: «вказане, безумовно, правильно відображає фактичну спрямованість посягань терористичних злочинів. А тому громадська безпека виступає одним з об'єктів терористичних

злочинів, який певною мірою є збиральним, має ознаки родового і складається із сукупності інших об'єктів кримінально-правової охорони, на які безпосередньо здійснюються вказані посягання»[46, с.364].

Під безпосереднім об'єктом розуміють ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону і яким завдається шкода злочином, що підпадає під ознаки даного складу. Безпосереднім об'єктом злочину можуть бути відносини з охорони здоров'я та життя людини, відносини власності.

Коржанський М.Й. вважав, що під об'єктом даного злочину розуміють сукупність суспільних відносин, що регламентують основи (корінні інтереси) забезпечення безпечних умов існування суспільства [47, с. 130].

Громадській безпеці як об'єкту терористичного акту властивий комплекс відносин щодо захисту особи, матеріальних цінностей, соціальних інститутів, оточуючого середовища і ін. Посягання на суспільну безпеку неминуче пов'язане із загрозою цим благам або спричиненням ним реальної шкоди. Таким чином, без вибуху, підпалу, загроз не може бути самого тероризму, а ці дії неможливі без спричинення шкоди особі або власності або хоча б загрози їм.

Визначення безпосереднього об'єкта має важливе значення для з'ясування характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину, правильної кваліфікації скоєного, сприяє відмежуванню вчиненого діяння від суміжних злочинів.

Саме безпосередній об'єкт злочину дозволяє, частіш за все, і з найбільшою точністю провести розмежування між схожими злочинами, бо у більшості випадків є тим елементом складу, який притаманний тільки цьому і більш ніякому злочині. Безпосередніми об'єктами злочинів проти громадської безпеки є суспільні відносини , які

складаються з приводу відвернення загрози від окремих джерел небезпеки – діяльності конкретних видів злочинних організацій, певних загально небезпечних предметів тощо. Додатковими безпосередніми об'єктами злочинів проти громадської безпеки є життя або здоров'я людей, власність. [48, с. 319].

Об'єктивна сторона є важливим показником ступеня суспільної небезпеки злочинного діяння, визначає характер заподіяної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони [48, с. 320].

Тероризм полягає у вчиненні або погрозі вчинення певних дій (бездіяльність при вчиненні терористичного акту виключається).

Об'єктивна сторона цього злочину виявляється в двох формах:

1) застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків;

2) погроза вчинення зазначених дій.

Під застосуванням зброї слід розуміти використання її уражуючих властивостей проти життя, здоров'я, майна чи довкілля.

Для закінченого складу терористичного акту у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших загально небезпечних дій, необхідно щоб будь-яка з них створювала реальну небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків.

Небезпека для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної матеріальної шкоди чи настання інших тяжких наслідків — це реальна можливість, висока, максимальна вірогідність настання цих наслідків. Вона дорівнює або наближається до неминучості, призвела б до настання тяжких наслідків, якби її не було зупинено, усунено.

Для визначення складу терористичного акту дуже важливим є встановлення ознак, що характеризують дії, що утворюють об'єктивну сторону злочину. До таких характеристик відноситься, насамперед те, що вказані дії устрашають населення. Ця ознака означає, що терористичний акт викликає у населення почуття тривоги за своє здоров'я і своє життя, життя близьких людей, за збереження майна, за наявність можливості вести нормальний, усталений, налагоджений спосіб життя. Залякування населення є об'єктивною характеристикою, властивою терористичному акту.

Терористичний акт створює небезпеку загибелі людини (наявність погрози життю хоча б однієї особи), заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків.

Зазначена небезпека повинна бути реальною, що визначається в кожному конкретному випадку на основі обставин справи, часу, способу, обстановки вчинення злочину та інших обставин, наприклад, даних про кількість людей, що знаходилися в районі місця вибуху, скоєнні вибуху в умовах підвищеної небезпеки (наприклад, в тунелі метро).

Об'єктивна сторона терористичного акту включає в себе наступні альтернативні дії:

1) вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, небезпечних для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків;

2) погроза вчинення зазначених дій.

Таким чином, без вибуху, підпалу, погрози не може бути самого тероризму, а ці дії, в свою чергу, неможливі без спричинення шкоди особі або власності або хоча б загрози його.

Вибух – це запалювання чого-небудь унаслідок миттєвого хімічного розкладання, що супроводжується сильним звуком і утворення сильно нагрітих газів.

Підпал – це умисне займання чого-небудь, викликання пожежі із злочинними намірами.

До інших дій слід віднести:

- застосування хімічної, біологічної, бактеріологічної зброї відносно невизначених великих груп громадян;
- дії, які можуть призвести до аварій на підприємствах, катастроф і аварій на транспорті (наприклад, потягу);
- руйнування будівель, споруд (зокрема культурних і релігійних);
- здійснення обвалів, затоплень територій;
- блокування транспортних комунікацій;
- захоплення вокзалів, аеропортів, транспортних засобів;
- отруєння чи зараження джерел води або запасів продовольства;
- розповсюдження хвороботворних мікробів, здатних викликати епідемію або епізоотію;
- напад на об'єкти, що вимагають особливих заходів безпеки (атомні електростанції, хімічні заводи тощо).

Під погрозою вчинення зазначених дій слід розуміти психічну дію на людей у формі вислову наміру здійснити вибух, підпал або інші подібні дії, що вчинюються із зазначеною законодавцем метою. Проте погроза, відповідно до прийнятого в кримінальному праві підходу, включає не просто один тільки виказаний намір заподіяти терористичний акт, але й вчинення дій, що свідчать про серйозність і реальність такого наміру, наприклад придбання вибухових, біологічно небезпечних, радіоактивних речовин або зброї, здійснення підпалів, виконання підготовчих дій, відключенню об'єктів життєзабезпечення або порушенню технологічних

процесів, блокуванню транспортних комунікацій тощо. Саме реальність наміру, що об'єктивувалася в конкретних діях, відрізняє погрозу від виявлення наміру і додає їй кримінально-правовий характер.

Обов'язковим елементом об'єктивної сторони терористичного акту є створення небезпеки щодо загибелі людей від вищевказаних дій, спричинення значної майнової шкоди тощо. Значна майнова шкода, як наслідок терористичного акту – оціночне поняття. Для того, щоб встановити, чи є майнова шкода значною, як результат терористичного акту, необхідно визначити вартість і значущість матеріальних цінностей. Інші суспільно небезпечні наслідки (спричинення особі смерті, тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень; серйозне порушення діяльності підприємств, установ, органів влади і управління, транспорту; зараження місцевості, розповсюдження епідемій тощо).

Щодо аналізу такої ознаки, як обстановка вчинення злочину, то відмінною рисою терористичного акту є те, що дії вчиняються відкрито, демонстративно, вони не обмежуються спрямуванням лише на особисті інтереси потерпілого, а посягають на більш широке коло відносин і соціальних цінностей.

Склад злочину – формальний. При вчиненні акту тероризму у вигляді вчинення вибуху, підпалу, інших дій злочин є закінченим з моменту їх вчинення. Однак склад злочину буде мати місце тільки в тому випадку, якщо зазначені вище дії створювали реальну загрозу настанню суспільно небезпечних наслідків, зазначених у кримінально-правовій нормі. Тому, наприклад, здійснення вибуху в безлюдній місцевості, коли була відсутня небезпека загибелі людей, не може бути розцінено як терористичний акт.

Терористичний акт у вигляді погрози вчинення незаконних дій також є формальним складом злочину. У цьому випадку діяння буде закінчено з

моменту доведення змісту погрози до інших осіб. Спосіб вираження погрози може бути різним: лист, повідомлення по телефону, по інтернету, особисто висловлена погроза. Однак, склад злочину у вигляді погрози буде тільки тоді, коли винний мав можливість її реально здійснити. В іншому випадку, за наявності до того підстав, йдеться не про терористичний акт, а про завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Готування до терористичного акту виявляється у вчиненні з прямим умислом підшукування, виготовлення або пристосування засобів чи знарядь, змова на вчинення акту тероризму або інше умисне створення умов для його вчинення, якщо при цьому злочин не був доведений до кінця з незалежних від волі особи обставин .

Замах на терористичний акт означає дію, яка вчинена з прямим умислом, якщо при цьому злочин не був доведений до кінця з незалежних від волі особи обставин.

Особливість способу вчинення актів тероризму – певного методу, порядку і послідовності рухів, прийомів, що застосовуються особою для вчинення злочину, – полягає в тому, що він є необхідною, але не конструктивною ознакою в об'єктивній стороні злочину «терористичний акт». Визначення способу терористичного акту є вкрай важливою проблемою. Являючись елементом злочинної поведінки, яка знаходить всій вираз ззовні, спосіб вчинення тероризму тут у повній мірі «наповнений у той же час вольовим (психічним) змістом» [49, с. 47].

Сутність цих способів більш узагальнено:

- 1) нав'язування певних доктрин шляхом насильства і залякування;
- 2) використання засобів, які вже в силу своєї природи приводять до тероризування населення;

3) застосування будь-якого засобу, здатного до тероризування населення.

Тероризувати (фр.-terroriser) – переслідувати, страшити насильствами та репресіями [21, с. 641].

2.2. Суб'єктивні ознаки терористичного акту

Суб'єктивне в злочині – це ті ознаки, описані в законі, які характеризують діяння з внутрішнього боку, які складають внутрішній зміст злочину.

До числа обов'язкових елементів злочину й ознак складу злочину входить суб'єкт злочину. Відсутність в діянні ознак суб'єкта злочину, встановлених Кримінальним законом, свідчить про відсутність складу злочину.

В кримінальному праві суб'єкт – це один з учасників кримінальних правовідносин, особа, яка вчинила злочин і підлягає кримінальній відповідальності. Поняття «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця» не є тотожними, адже поняття «суб'єкт злочину» – є важливим для вирішення питання про кримінальну відповідальність особи, а «особистість злочинця» має кримінологічне значення. До кримінологічних ознак віднесено: її соціальний статус; соціальні функції (ролі), які вона виконує в суспільстві; її морально-психологічна характеристика, що відображає її ставлення до соціальних цінностей. [50, с. 90].

Суб'єкт злочину – це елемент складу злочину, сукупність ознак, наявності яких певна особа може бути кримінально відповідальною за свої дії, за вчинене нею. [51, с. 165].

У більш вузькому, спеціальному розумінні суб'єкт злочину - це особа, яка здатна нести кримінальну відповідальність у випадку вчинення

нею умисного або необережного суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом. Згідно зі ст.18 КК України, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. [34]. Отже, Кримінальний закон наділяє суб'єкта злочину наступними трьома взаємопов'язаними ознаками:

- 1) фізична особа;
- 2) осудна особа;
- 3) особа, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Передусім суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тобто людина. Цей висновок фактично закріплений у статтях 6, 7 і 8 КК України, в яких вказується, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці й особи без громадянства.[34]

Наступна ознака суб'єкта злочину - осудність. Відповідно до ст. 19 КК України, осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. [34] Таким чином, осудна особа - це фізична особа, яка за віком і станом психічного здоров'я може усвідомлювати свої діяння (усвідомлювати фактичну сторону і суспільну небезпеку) і керувати ними під час вчинення злочину.

З визнанням особи осудною пов'язана і реалізація мети кримінального покарання. Тільки осудні особи здатні правильно усвідомлювати не тільки сутність вчиненого злочину, але й характер покарання, його вид, соціальне призначення.

Суб'єктом терористичного акту є будь-яка особа, яка вчинює цей злочин (за видом суб'єкт – загальний). Згідно словника іноземних слів, «терорист – учасник терористичних актів» [22, с.687]; великий тлумачний словник сучасної української мови визначає терориста як «прибічника

тактики терору» [11, с.1243]; великий енциклопедичний юридичний словник – як «виконавця або іншого учасника терористичного акту» [10, с.883].

Вік, з якого настає відповідальність за терористичний акт, встановлений Законом з 14-ти років. [34].

До ознак, які складають суб'єктивну сторону злочину, віднесені: вина, мотив, мета.

Терористичний акт може бути вчинений лише з прямим умислом. При погрозі не має значення, чи справді винний мав умисел привести її до виконання. Винний усвідомлює, що застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу та інших дій створюють загрозу життю чи здоров'ю людини, настанню інших тяжких наслідків і бажає настання таких наслідків [52, с. 218].

Вольова ознака суб'єктивної сторони терористичного акту полягає саме у бажанні винного вчинення дій, передбачених у ст. 258 КК України, чим створюється реальна небезпека для суспільства загалом і окремих його членів та, завдяки чому, досягається кінцева мета терористичної діяльності. Застосовуючи зброю, вчинюючи вибух, підпал чи інші дії, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини, створюючи терористичну групу або організацію, винна особа усвідомлює суспільну небезпечність самого існування такого злочинного формування чи злочинних дій, усвідомлює ту кінцеву мету, заради якої створюється це формування чи вчинюється дія, характер і ступінь суспільної небезпечності тих подальших дій, котрі здійснюватимуться для досягнення цієї мети; усвідомлює допоміжний характер дій, спрямованих на залякування населення, усвідомлює, що будуть невинні жертви і значні руйнування, що не мають прямого відношення до суті основного конфлікту; усвідомлює, що таким чином може бути досягнута мета

спонукання адресатів впливу до прийняття бажаного рішення; інтелектуальна ознака полягає у передбаченні реальної можливості настання шкідливих наслідків у різних сферах життєдіяльності людей від терористичної діяльності, тим більше, якщо були розроблені плани конкретних дій, здійснена закупівля зброї, вибухових матеріалів, проведено відповідне фінансування, а також мало місце попереднє висунення вимог адресатам впливу при здійсненні терористичного акту.

Необхідною ознакою суб'єктивної сторони терористичного акту є наявність мети, а саме:

- 1) порушення громадської безпеки;
- 2) залякування населення;
- 3) провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення;
- 4) вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами;

5) привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).[34].

Порушення громадської безпеки як мета терористичного акту є намагання винного терориста кинути певний виклик суспільству, його захищеності, гарантованості від загроз, позбавити людей почуття безпеки (спокою), поставити в небезпеку життя і здоров'я людей чи інші цінності суспільства, створити і продемонструвати небезпеку настання тяжких наслідків або їх заподіяння.

Залякування населення — це прагнення терориста викликати у населення терофобію, зробити його боязким, лякливим, застрашувати його, посіяти страх, жах, паніку тощо.

Провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення як мета

терориста — це підбивання (підбурювання) до настання таких подій.

Вплив на прийняття рішення чи вчинення дій органами державної влади чи місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами означає тиск на зазначені органи чи особи.

Привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів терориста — це прагнення зробити свої погляди об'єктом уваги громадськості, примусити її до цього.

Якщо дії, передбачені ст.258 КК, вчинені з метою ослаблення держави, то відповідальність настає за диверсію.[36, с.720]

Головним критерієм, який відрізняє терористичний акт від інших злочинів, є мотив. Мотив є саме тим елементом складу злочину, за яким відмежовують терористичний акт від інших злочинів, наприклад, від диверсії, умисного вбивства двох або більше осіб та ін.

Повне і всебічне встановлення ознак, що характеризують суб'єктивну сторону складу злочину, є необхідною умовою правильної кваліфікації злочину, визначає ступінь суспільної небезпеки діяння й особи, яка його вчинила, впливає на застосування покарання.

Норма, яка передбачає створення терористичної групи чи терористичної організації (ст.258³ ч.2 КК України), містить спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, а саме: «звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора і керівника терористичної групи чи терористичної організації, яка добровільно повідомила правоохоронний орган про відповідну терористичну діяльність, сприяла її припиненню або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку із створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо в її діях немає складу іншого злочину». [34].

Добровільність повідомлення про існування терористичної групи чи

організації означає вчинення цих дій з власної волі, з різних мотивів, при усвідомленні об'єктивної можливості продовжувати брати участь у ній або сприяти її діяльності.

Сприяння у розкритті злочину передбачає добровільне повідомлення про терористичну діяльність, відшкодування заподіяної шкоди або іншим чином її загладжування .

Отже, під тероризмом розуміють залякування населення, органів влади з метою досягнення злочинних намірів, що полягає у погрозі насильством, підтриманні стану постійного страху з метою досягнути певних політичних чи інших цілей, спонукати до певних дій, привернути увагу до особи терориста або організацій, які він представляє. Заподіяння чи загроза заподіяння шкоди є своєрідним попередженням про можливість спричинення більш тяжких наслідків, якщо вимоги терористів не буде прийнято. Характерною ознакою тероризму є його відкритість, коли широко розголошується мета заподіяння шкоди чи погрози, а також вимоги терористів. [53, с. 637]

Контрольні запитання:

1. Визначення об'єкту терористичного акту.
2. Характеристика об'єктивної сторони терористичного акту.
3. Визначення моменту закінчення терористичного акту.
4. Характеристика суб'єкта терористичного акту.
5. Аналіз ознак суб'єктивної сторони терористичного акту.

Розділ 3. ВІДМЕЖУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ТА ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

3.1. Відмежування терористичного акту від суміжних складів

Особливості елементів складу терористичного акту лежать в основі його відмежування від інших злочинів. У кримінальному законі України передбачається відповідальність за діяння, що схожі чи співпадають за деякими ознаками з терористичним актом. Серед таких можна вказати на диверсію (ст.113 КК України), захоплення заручників, поєднане з погрозою знищення людей (ч.2 ст.147 КК України), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України) та інші злочини.[34]

У сучасних умовах, відмежування терористичного акту від диверсії має особливе значення. Диверсія характеризується особливою спрямованістю дій та специфікою суб'єктивної сторони. Ці дії спрямовані на підлив конституційного ладу та безпеки держави як найважливіших складових елементів організації суспільства. Проте спричинення винним конкретної шкоди за такими видами прояву терористичного характеру є не самоціллю, а способами підливу конституційного ладу та безпеки держави. Отже, забезпечуючи охорону конституційного ладу, законодавець одночасно забезпечує і охорону життя осіб, які можуть потерпіти від такого роду злочинів.

Слід відзначити і таку специфічну обставину, що законодавець при описі способу вчинення диверсії робить акцент не стільки на спричиненні ушкоджень людям, скільки на знищенні чи пошкодженні майнових об'єктів. Терористичний акт характеризується спрямованістю щодо спричинення шкоди невизначеному широкому колу осіб і вчинюється

загально небезпечним способом, пов'язаним, передусім, зі спричиненням шкоди особі, а з іншого боку – зі знищенням чи пошкодженням матеріальних об'єктів.

До того ж шкода, що завдається матеріальним об'єктам, за своєю суттю є ні чим іншим як формою психічного тиску на людей, способом їх залякування. Таким чином, саме тероризм становить загрозу безпеці суспільства: призводить до численних людських жертв, значних матеріальних збитків, дестабілізує обстановку у державі, формує негативну морально-психологічну атмосферу, відчуття страху громадян за своє життя.

Глобалізація тероризму, його катастрофогенність і підвищена небезпека зумовлюються випадковим вибором об'єкта безпосереднього впливу терористів. Масштабу соціально-правового і навіть соціально-політичного явища тероризм набув у значній мірі завдяки низькій вірогідності його уразливості, а також високій ефективності впливу на об'єкт злочину. Цьому тероризм зобов'язаний використанню насильства у його раптових, підступних формах щодо незахищених людей та матеріальних об'єктів, які не причетні до суті конфлікту. Крім цього, терористичному акту притаманний такий спосіб скоєння злочину як погроза вчинення певних дій. Вчинення ж диверсії шляхом погрози таких дій чинним кримінальним законодавством не передбачається.

Відмінність між диверсією та терористичним актом полягає у моменті визнання цих злочинів закінченими. Так, диверсія є закінченою з моменту вчинення запланованих злочинних дій (вибуху, підпалу, поширення епідемій, епізоотій та інших дій, відповідно до ст. 113 КК України). Для терористичного акту вчинення вибуху чи підпалу є, як правило, лише початком виконання об'єктивної сторони.

Після створення обставин громадського занепокоєння шляхом влаштування вибуху чи підпалу, суб'єкти терористичного акту свої наступні дії пов'язують із вчиненням, наприклад, вимагають від органів місцевого самоврядування прийняти певне рішення.

За ознаками суб'єктивної сторони терористичний акт і диверсія відрізняються між собою за змістом мети. Вчинення терористичного акту може бути обумовлене прагненням винного порушити громадську безпеку, залякати населення, спровокувати воєнний конфлікт, міжнародне ускладнення, або вплинути на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднання громадян, юридичними особами, або привернути увагу громадськості до певних своїх політичних, релігійних чи інших поглядів.

У більшості випадків, особа, що вчинила терористичний акт, ставить собі за мету створення таких умов, за яких органам державної влади, юридичним чи фізичним особам найбільш ефективно нав'язується його власна воля (воля терористичної групи, організації). На відміну цього, мета вчинення диверсії полягає в ослабленні держави з можливим наступним її знищенням як політичної організації суспільства. Щодо громадської занепокоєності, що виникає після диверсійних дій, то вона не охоплюється складом злочину.

Тероризм, забезпечуючи психологічну дестабілізацію суспільства, є найпотужнішим інструментом інформаційно-психологічної війни. Як правило, не стільки прямий збиток від терористичних актів, скільки реакція на виниклу загрозу для широкого суспільства і державних органів управління є головною ціллю терористів. Загроза завжди страшніша ніж виконання, адже технічно реалізувати масове виконання терактів практично неможливо, а загроза існує для всіх, вона стає масовою.

Обов'язкова умова тероризму – резонанс терористичної акції. Тероризм – принципово декларативний. Широкий розголос інформації про теракт, перетворення його на найбільш обговорювану подію є ключовим елементом тактики тероризму. Теракт, який залишився непоміченим або засекреченим втрачає будь-який сенс. Саме це відрізняє терористичний акт від диверсії чи політичного вбивства. Диверсія – силова акція підривного характеру, яка здійснюється спецслужбами держави, передбачає безпосередні втрати, які несе супротивник.

Суспільний резонанс операції не цікавить диверсанта. В ідеалі диверсія імітує техногенну катастрофу, нещасний випадок або силову акцію, здійснену іншою силою. Такі диверсії, як політичні вбивства, здійснені спецслужбами, реальні виконавці вважають за краще звалювати на удаваних винних. Суспільний резонанс на терористичний акт, навпаки, необхідний терористам для зміни суспільних настроїв, впливає на масову психологію. Терористичні організації демонструють свою силу і готовність йти до кінця, жертвуючи як власними життями, так і життями жертв. Терорист гучно заявляє, що в цьому суспільстві є сила, яка ні за яких обставин не прийме існуючий порядок речей і буде боротися з ним до перемоги.

Отже, ці поняття є різними, хоча їх спільність в тому, що вони характеризують спрямованість на завдання фізичної шкоди необмежено широкому колу осіб, а з іншого боку – пошкодження або знищення матеріальних об'єктів. Не дивлячись на певну спільність цілей диверсії та тероризму, можна визначити деякі принципові відмінності між явищами, які ми розглядаємо.

Що стосується суб'єктивної сторони, посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України), на відміну від терористичного акту, полягає у меті вчинення; мета терористичного акту

є більш широкою порівняно з метою вчинення посягання на життя державного чи громадського діяча. У разі посягання на життя державного чи громадського діяча протиправний вплив на його діяльність чи помста за таку діяльність є єдиною метою вчинення злочину, при терористичному акті – альтернативою. Крім того, вчинення при терористичному акті, наприклад, вибуху, з метою перешкоджання діяльності державного чи громадського діяча не завжди пов'язане з посяганням на його життя і супроводжується, як правило, висуванням нових вимог [54, с. 293].

Об'єктом посягання на життя державного чи громадського діяча (ст.112 КК), на відміну від терористичного акту, є нормальна діяльність усіх гілок державної влади, а також політичних партій. Додатковим обов'язковим об'єктом цього злочину є життя та безпека життя державного чи громадського діяча.

За об'єктивною стороною є подібність між вказаними злочинами, яка полягає в тому, що посягання на життя державного чи громадського діяча може бути способом вчинення терористичного акту і кваліфікуватиметься за сукупністю злочинів. У такому разі погроза посягання чи посягання на життя державного чи громадського діяча є передумовою досягнення мети терористичного акту. Виокремлення ж злочину, передбаченого ст.112 КК України, може здійснюватись за ознакою відсутності дій винного у здійсненні посягання на державного чи громадського діяча, що свідчили б про наміри порушити громадську безпеку, залякати населення чи досягти іншої мети, притаманної терористичному акту.

Відмінність цих злочинів також полягає у моменті закінчення злочину. Посягання на життя державного чи громадського діяча є злочином з усіченим складом і визнається закінченим з моменту замаху

на вбивство. Терористичний акт є злочином з формальним складом і його об'єктивну сторону утворює сукупність дій, що порушують громадську безпеку і визначають мету такого порушення.

Від захоплення заручників, поєднаного з погрозою знищення людей (ч. 2 ст.147 КК України), терористичний акт, крім родового та безпосереднього об'єкта, відрізняється за кількістю потерпілих, життю яких загрожує винний [55, с.18].

При захопленні заручників смерть загрожує лише заручникам і їх кількість відома винному. При терористичному акті винний загрожує вбивством невизначеного кола осіб. Саме за таких обставин законодавець визнав, що при захопленні заручників, на відміну від терористичного акту, вимоги винного можуть бути звернені і до родичів потерпілих.

За відкритістю і демонстративністю тероризм дещо схожий з піратством (ст.446 КК України) і бандитизмом (ст. 257 КК України). Основна відмінність полягає у меті. При піратстві та бандитизмі мета досягається безпосередньо шляхом актів насильства. При тероризмі насильство, здійснюване щодо одних, є засобом впливу на інших з метою спонукання їх до певної поведінки, яка є вигідною для злочинців. Головна риса, яка відмежовує тероризм від піратства і бандитизму, є сам акт задоволення потреб: при піратстві та бандитизмі – безпосередньо під час насильницьких актів, при тероризмі задоволення потреб настає через певний проміжок часу.

Відмежувати терористичний акт від бандитизму можна за наступними ознаками, а саме: при вчиненні бандитизму винні особи безпосередньо стикаються з потерпілим, тоді як при вчиненні терористичних дій потерпілі найчастіше дистанційовані від винних, а ті особи, від яких залежить прийняття вигідних для терористів рішень, дистанційовані від винних завжди.

Мета бандитизму – напади на підприємства, установи, організації, окремих осіб, тоді як метою тероризму не є самі насильницькі дії, бо вони слугують засобом залякування населення і досягнення мети впливу на прийняття рішень. Стан страху в тому чи іншому населеному пункті може виникнути в результаті дій якоїсь зухвалої банди, але це є страхом, що виникає постфактум, без намірів його створити і використати у власних цілях, тоді як дії терористів спрямовані саме на створення обстановки страху серед населення і використання цієї обставини в досягненні цілей, які йдуть набагато далі.

Таким чином, якщо диверсія і бандитизм завершуються актом насильства, то терористичний акт з цього тільки починається.

Піратство, згідно зі ст. 446 КК України – це використання з метою одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого морського чи річкового судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна.[34]

Піратство є злочином міжнародного характеру. В залежності від об'єкта нападу говорять про морське або повітряне піратство.

В міжнародному праві піратством називається:

а) будь-який неправомірний акт насильства, затримання або грабіж, що чиниться з особистими цілями екіпажем чи пасажирями будь-яких приватновласницьких суден або приватновласницького літального апарату і спрямований: у відкритому морі проти іншого судна або літального апарата або проти осіб або майна, які перебувають на їх борту, проти будь-якого судна або літального апарата, осіб або майна в місці поза юрисдикцією якого б то не було держави;

б) будь-який акт добровільної участі у використанні будь-якого судна або літального апарата, досконалий зі знанням обставин, в силу

яких судно або літальний апарат є піратським судном або літальним апаратом;

в) будь-яке діяння, що є підбурюванням або свідомим сприянням вчиненню вищевказаних дій (ст. 101 Конвенції ООН з морського права 1982 р).

Історія піратства ведеться з тих часів, коли в море вийшли перші судна. З того часу морське піратство як явище або вид людської діяльності зазнало великі зміни, але суть його залишилася колишньою.

На початку 1990-х рр. проблема піратства стала настільки серйозною, що в малайзійському місті Куала-Лумпур в 1992р. при Міжнародному морському бюро (International Maritime Bureau - IMB), заснованому Міжнародною торговою палатою в 1991р., був створений Центр інформації по піратству (Piracy Reporting Centre - PRC). Даний Центр в цілодобовому режимі відстежує випадки нападів на судна, формуючи тим самим інформаційний масив специфіки сучасного піратства. Крім того, Центр оперативно інформує суду і судноплавні компанії про відбулися в районах плавання актах піратства, попереджає про найбільш небезпечних в цьому відношенні морських акваторіях і портових зонах.

Доповіді IMB по піратству публікуються щорічно з 1991 р. Але статистика IMB є неповною, оскільки вона враховує лише напад, про які офіційно повідомляли судновласники. Тому в подібні звіти потрапляє не більше 10-20% інцидентів, пов'язаних з піратами. Причина полягає в тому, що власники кораблів і вантажів часто воліють прямо домовитися з піратами і виплатити їм відступні.

Згідно з доповідями IMB, географія дії піратів XXI століття - прибережні води Азії, Африки, Латинської Америки. Це явище відзначено в прибережних морях 56 країн.

Основними районами нападів є Південно-Східна Азія і Південно-Китайське море (Малаккська протока, Індонезія, Філіппіни, Таїланд), Західна Африка (Нігерія, Сенегал, Ангола, Гана), Індійський океан і Східна Африка (Індія, Шрі Ланка, Бангладеш, Сомалі, Танзанія), Південна Америка і Карибське море (Бразилія, Колумбія, Венесуела, Еквадор, Нікарагуа, Гайана).

Всі «піратонебезпечні» райони відрізняються один від одного не тільки за кількістю піратських атак, а й за основними способами їх вчинення, цілі та агресивності нападу.

За даними ІМВ, сучасне піратство підрозділяється на три види. Перший вид являє собою звичайні зграї, які озброєні ножами і пістолетами. Використовуючи фактор раптовості, вони нападають на судна у відкритому морі або в гавані, а потім грабують пасажирів та екіпаж. Як правило, вони не посягають на захоплення самого судна, а обмежуються лише судновий касою і частиною вантажу, який перевантажують на свої катери і човни. Другий вид - це банди, озброєні крупнокаліберними кулеметами, автоматами і гранатометами, які нерідко винищують весь екіпаж, захоплюють судно і вантаж. Третій вид - це міжнародні організовані групи, які захоплюють судна з особливо цінними вантажами. Вони використовують сучасні системи супутникової навігації та зв'язку, володіють агентурною мережею, великими зв'язками в різних ешелонах влади.

За методами дій, пірати діляться на два типи – «індонезійський» і «сомалійський». Перший тип, поширений у водах Південно-Східної Азії, має на увазі полювання за цінним вантажем. Люди, в цьому випадку, є прикрою перешкодою і часто знищуються. Другий тип нападів, що практикується, як зрозуміло з назви, в основному в африканських водах, передбачає захоплення заручників з метою отримання викупу.

Статистика показує, що піратського нападу може піддатися судно, яке ходить під будь-яким прапором. [56]

Основні відмінні ознаки піратства і тероризму полягають традиційно в тому, що для піратів захоплення судна та людей і майна, що перебувають на судні, злочинна діяльність, як правило, вичерпується, тоді як для терористів із цього злочинні дії тільки починаються, оскільки досягнення цілей терористів пов'язане не з поведінкою жертв нападу під час насильницьких дій, а з поведінкою третіх осіб, на яких і покликана впливати насильницька акція, котра породжує стан страху на соціальному рівні. Дії піратів, на відміну від дій терористів, спрямовані звичайно на задоволення їх інтересів безпосередньо під час насильницьких актів [57, с. 425].

При цьому слід зауважити, що, останнім часом, поняття піратства певним чином доповнилося додатковими ознаками, оскільки дії так званих сомалійських піратів декілька відрізняються від тих дій, які традиційно охоплюються ознаками піратства в його класичному варіанті, і виражаються в тому, що сомалійські пірати за названу ними грошову компенсацію можуть повернути власнику або господарю захопленого судна саме це судно з його вантажем, а також визволити екіпаж.

Ця обставина приносить в діяння елемент тероризування, оскільки здійснюється залякування на індивідуальному або вузькогруповому рівні (господаря судна, судової компанії), але не надає такому піратству ознак діяння, вчиненого з терористичною метою.

Контрольні запитання:

1. Відмежування терористичного акту від посягання на життя державного чи громадського діяча, диверсії, бандитизму, захоплення заручників, піратства.

2. Визначення схожих ознак вищевказаних злочинів.

3. Значення відмежування терористичного акту від інших злочинів для кваліфікації у правозастосовній діяльності.

3.2. Поняття злочинів терористичної спрямованості та їх відмежування від терористичного акту

У кримінальному законодавстві України передбачається відповідальність за діяння, що подібні чи співпадають за деякими ознаками із терористичним актом. Серед таких можна вказати на злочини, передбачені ст.ст.258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵ КК України. [34]

Злочини терористичної спрямованості, які передбачені IX розділом Особливої частини Кримінального кодексу України, відрізняються від терористичного акту, передусім, об'єктивною стороною.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.258¹ КК України (втягнення у вчинення терористичного акту), виражається у таких формах:

- 1) втягнення особи у вчинення терористичного акту;
- 2) примушування до вчинення терористичного акту. [34]

Втягнення особи у вчинення терористичного акту – це дії, внаслідок яких інша особа спонукається до участі у терористичному акті, у такої особи виникає бажання вчинити дії, передбачені ст.258 КК. Причому, на відміну від примушування, особа згодом вчинює бажані для винного дії за власною волею. Втягнення полягає у впливі на свідомість конкретної особи завдяки переконуванню в доцільності, вигідності певної поведінки. Воно може здійснюватись шляхом умовлянь, підкупу, розпалювання почуття помсти, заздрощів або інших низьких спонукань, розповідей про легкість і доступність певних дій, навчання способам та прийомам їх виконання тощо. [27, с.753]

Примушування до вчинення терористичного акту – вимога до іншої особи брати участь у вчиненні терористичного акту або безпосередньо вчинювати терористичний акт. Ці дії пов'язані із застосуванням фізичного чи психічного насильства до особи і спрямовані на те, щоб у такий спосіб схилити її до вчинення терористичного акту. Внаслідок цього особа вчинює бажані для винного дії не за власною волею, а вимушено. Отже, примушування до вчинення терористичного акту полягає у діях, унаслідок яких інша особа, всупереч своєму бажанню, повинна вчинити терористичний акт. Способами примушування є: обман, шантаж, використання уразливого стану, фізичне насильство чи погроза його застосування.[27, с.753 - 754]

Обман – це повідомлення завідомо неправдивих відомостей чи замовчування певних фактів. При вчиненні цього злочину він може полягати у введенні в оману щодо мети вчинення дій, які становлять терористичний акт, можливих наслідків застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу тощо. [27, с. 754]

Шантаж означає: а) погрозу викриттям у поведінці компрометуючих або інших відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці; б) залякування заподіянням іншої шкоди (знищенням майна, заподіянням шкоди рідним чи близьким тощо), погроза з метою створити вигідну для себе обстановку, поставити особу в залежне становище. [27, с. 754]

Уразливий стан особи – таке становище особи, за якого вона не може повноцінно і адекватно сприймати те, що відбувається в результаті несприятливого збігу об'єктивних та суб'єктивних обставин, і в такому стані на особу простіше вплинути і примусити до вчинення певних дій. Це може бути як фізичний стан (хвороба, каліцтво, захворювання психіки, сильне душевне хвилювання з якогось приводу), так і

матеріальний (відсутність грошей, проблеми в сім'ї, на роботі, безвихідність ситуації). [27, с. 754]

Насильство при втягненні або примушуванні до вчинення терористичного акту може полягати у незаконному позбавленні волі, заподіянні ударів, побоїв, тілесних ушкоджень, вчиненні дій, характерних для мордування; а психічне насильство – у створенні реальної загрози заподіяння фізичного насильства, матеріальної чи іншої шкоди або інших насильницьких дій. [58, с.147]

Погроза застосування насильства полягає в залякуванні потерпілої особи заподіянням тілесних ушкоджень тощо. Погроза має стосуватися самого потерпілого, а не інших осіб, хоча б і близьких до нього. Погроза може бути усною, письмовою, виражена в конклюдентних діях – форма її доведення до потерпілого значення для кримінальної відповідальності не має значення. Важливо лише, щоб потерпілий сприйняв погрозу як реальну. [27, с. 754]

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст.258² КК України (публічні заклики до вчинення терористичного акту), вчинюється у наступних формах:

- 1) публічні заклики до вчинення терористичного акту;
- 2) розповсюдження матеріалів з такими закликами;
- 3) виготовлення матеріалів з такими закликами;
- 4) зберігання матеріалів з такими закликами. [34]

Публічні заклики до вчинення терористичного акту це – хоча б одне відкрите звернення до невизначеного, але значного кола осіб, в якому висловлюються ідеї, погляди чи вимоги, спрямовані на те, щоб шляхом поширення їх серед населення чи його окремих категорій схилити певну кількість осіб до вчинення терористичного акту.

Розповсюдження матеріалів – це дії, метою яких є доведення змісту відповідних матеріалів до відома багатьох людей (невизначеної їх кількості або певного кола); здійснюється шляхом підкидання листівок до поштових скриньок, розклеювання їх на дошках для оголошень, розсилання листів певним групам адресатів.

Виготовлення матеріалів охоплює як авторство (створення текстів, сюжетів, виготовлення оригіналів), так і тиражування чи розмноження відповідної продукції.

Зберігання означає утримання матеріалів, які згодом мають бути розповсюджені, в безпеці, в цілості – недопущення пошкодження таких матеріалів внаслідок дії природних чи технічних факторів, убезпечення їх від сторонніх осіб тощо. [27, с. 755]

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.258³ КК України (створення терористичної групи чи терористичної організації), може проявлятися у таких формах:

- 1) створення терористичної групи чи терористичної організації;
- 2) керівництво такою групою чи організацією;
- 3) участь у них;
- 4) матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації. [34]

Створення терористичної групи чи терористичної організації – сукупність дій з організації (формування, заснування, створення) стійкого об'єднання у формі терористичної групи чи терористичної організації для вчинення терористичних актів. Згідно із Законом України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003р., терористична група – група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів; терористична організація – стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого

здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів; організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації. [9]

Відмінність між терористичною групою і терористичною організацією полягає в тому, що терористична група створюється для вчинення конкретного терористичного акту чи кількох таких актів, а терористична організація має діяти невизначений час, займатися терористичною діяльністю постійно, до досягнення певної мети. Діяння, які вчинюються у зв'язку з організованою терористичною діяльністю, за своїм змістом аналогічні тим, що виконуються стосовно інших видів злочинних організацій. Керівництво такою групою чи організацією – виконання організаційно-розпорядчих функцій стосовно організації в цілому чи її структурних підрозділів; управління процесом підтримання функціонування терористичної групи чи терористичної організації як стійкого об'єднання осіб та здійснення ними терористичних актів.

Участь у такій групі чи організації – це перебування в складі терористичної групи чи терористичної організації. Особа стає учасником терористичної групи чи терористичної організації з моменту її утворення або ж відтоді, коли інші учасники дали згоду на її прийняття до вже існуючої терористичної групи чи терористичної організації. Поняття «участь» означає виконання в інтересах такої організації різноманітних дій, здійснення частини функцій організації. Учасник може виступати як виконавець окремих терористичних дій, планувати їх, здійснювати допоміжні функції, виконувати окремі доручення керівника терористичної групи чи терористичної організації.

Матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації це – різноманітні дії, спрямовані на надання учасникам обмундирування, спорядження, засобів зв'язку, харчування, боєприпасів, створення для них навчальних баз, полігонів, шпиталів; підготовка проектів рішень, узгодження спорів, надання приміщень, транспортних засобів, організація зустрічей, їх охорона. [59, с. 20].

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст.258⁴ КК України (сприяння вчиненню терористичного акту), може мати місце у таких формах: 1) вербування особи; 2) озброєння особи; 3) навчання особи; 4) використання особи. [34]

Вербування – це безпосереднє наймання, тобто запрошення і набір добровольців для участі у вчиненні терористичного акту, а також створення із них певних груп, загонів, банд, формувань.

Озброєння – це надання зброї, боєприпасів для використання їх у вчиненні терористичного акту.

Навчання – це передача особам знань, навичок і вмінь щодо використання зброї і військової техніки, планування і забезпечення бойових та інших насильницьких дій, аналізу і оцінки обстановки, управління підлеглими, взаємодії і прийняття рішень.

Використання осіб – це безпосереднє застосування їх при виконанні бойових завдань під час вчинення терористичних актів.

Відмивання коштів та фінансування тероризму – проблеми глобального характеру, що загрожують міжнародній безпеці, негативно впливають на стабільність, цілісність, ефективність і прозорість фінансової системи та перешкоджають економічному розвитку. [60]

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.258⁵ КК України (фінансування тероризму), характеризується суспільно небезпечними

діями, які полягають у діяльності, яка пов'язана із забезпеченням грошовими ресурсами окремих терористів, терористичних груп чи терористичних організацій для здійснення ними терористичної діяльності.

Проблема боротьби з діями, спрямованими на фінансове або матеріальне забезпечення терориста, терористичної організації, окремого терористичного акту або взагалі терористичної діяльності, перебувають у полі зору багатьох країн світу; ці питання неодноразово обговорювались на засіданні ООН.

В Україні кримінальна відповідальність за фінансування тероризму вперше була встановлена, згідно з Законом України від 18.05.2010р. «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», відповідно до якого Кримінальний кодекс України було доповнено ст.258⁵ (фінансування тероризму). Під фінансуванням тероризму розуміється надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для організації, підготовки і вчинення окремим терористом або терористичною організацією визначеного Кримінальним кодексом України терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби здійснення таких дій. [7]

Активізація тероризму в Україні по-новому формулює завдання боротьби з його фінансуванням і вимагає вжити жорстких заходів щодо контролю за фінансовими потоками. Тому діяльність щодо виявлення та ефективного блокування каналів фінансової підтримки терористичних організацій повинна бути одною із ключових напрямів довгострокової

стратегії діяльності державних органів. Адже, саме фінансування надає можливості для здійснення терористичних актів, забезпечуючи відповідну підготовку терористів, їх технічне оснащення та інші необхідні витрати, а його припинення служило б найкращою зброєю в боротьбі з тероризмом. Розширення сфери фінансового контролю, за умови активно розгорнутої боротьби з тероризмом, визначає місце України та характерні особливості у діяльності певних державних органів щодо вирішення цих завдань. Напрацювання методик виявлення фінансування тероризму та сепаратизму, відповідно до національного законодавства, розвиток міжнародних зв'язків та обмін інформацією є важливими умовами для виявлення та знешкодження фінансової інфраструктури, що підживлює діяльність терористичних організацій. Боротьба з фінансуванням тероризму має передбачати комплекс заходів організаційно-правового, економічного та політичного характеру у міжнародному та внутрішньодержавному просторі, що здійснюються усіма учасниками цього процесу з метою недопущення здійснення терористичних актів. [61, с.103]

Предметом фінансування тероризму є кошти (національна або іноземна валюта), майно (у тому числі цінні папери) та майнові права (права вимоги особи за зобов'язаннями, за якими вона є кредитором). [62, с.9]

Фінансування може здійснюватись різними способами, а саме: безпосереднє передавання; переказ за допомогою банків та інших установ.

Головним джерелом фінансування будь-якої терористичної діяльності є доходи, одержані злочинним шляхом. Сьогодні джерелами фінансування тероризму є не лише внески прихильників та (або) допомога терористичних держав, а, передусім, контроль торгівлі зброєю,

людьми та людськими органами, контрабанди, незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, нелегального грального бізнесу тощо. [61, с.101]

Таким чином, терористична діяльність охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильство над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; фінансування терористичних груп (організацій) або інше сприяння їм.

Контрольні запитання:

1. Поняття та загальна характеристика злочинів терористичної спрямованості.
2. Специфічні ознаки вищевказаних злочинів та їх зміст.
3. Відмежування злочинів терористичної спрямованості від терористичного акту.

Розділ 4. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

4.1. Характеристика міжнародно-правових норм про відповідальність за морський та повітряний тероризм

Широке поняття тероризму та його виявлення, зокрема, в сфері безпеки руху та експлуатації транспорту обумовлює необхідність звернутись до його аналізу. Кримінальний закон України не розглядає такі злочини в сфері тероризму. Однак кримінально-правові норми визначають відповідальність за транспортні злочини, що дозволяє звернутись до цього поняття.

Безпосередній об'єкт вказаних злочинів складають відносини, пов'язані з громадською безпекою, якимось при морському тероризмі – з безпекою судноплавства. Безпека мореплавства визначається як сукупність технічних, експлуатаційних і правових засобів і методів охорони людського життя на морі та безаварійної роботи суден. Як справедливо зауважив А.І. Коробєєв, небезпека такого роду злочинів обумовлена зовсім не тим, що при їх вчиненні має місце посягання на власність або особистість, а тим, що «створюється стан неконтрольованого використання транспортних засобів, тобто порушуються відносини у сфері безпеки функціонування транспорту». [63, с.106]

Наступаюча, як наслідок морського тероризму, шкода може завдаватись або створюватись небезпека її заподіяння опосередковано. Розглядаючи питання про характер наслідків порушень правил безпеки і експлуатації залізничного, водного і повітряного транспорту, Г. Пайлеваян справедливо зазначає: «... судам слід мати на увазі, що тяжкі наслідки майнового характеру можуть мати місце не тільки в результаті прямого пошкодження транспортних засобів і шляхів, а й опосередковано через особисте майно громадян. Сума ж спільного матеріального збитку,

заподіяного злочином, складається з обох зазначених показників ». [64, с.27]

Підкреслюючи зв'язок угону повітряного судна із створенням небезпеки цивільної авіації, С. Яні пише: «Раптове вторгнення в повітряну зону аеропорту непроханого літака може створити реальну небезпеку зіткнення повітряних суден».[65, с.30] Вказане цілком можна віднести і до морських суден. Збільшення чисельності морського транспорту, зростання тоннажу, вдосконалення технічної оснащеності зумовлюють необхідність його експлуатації в суворій відповідності з встановленими технічними і правовими нормами, які, як правило, винним невідомі.

Крім основного безпосереднього об'єкта, у вищевказаних злочинах, в якості додаткових, виступають життя, здоров'я, власність, яким може бути завдано шкоди при вчиненні конкретних посягань. Так, додатковим безпосереднім об'єктом морського, повітряного тероризму може бути життя, здоров'я, свобода людей, власність, оскільки злочин характеризується вбивством, тяжким тілесним ушкодженням, захопленням заручників, знищенням майна. Вплив може виражатися також у заподіянні шкоди іншим суб'єктам суспільних відносин, до числа яких відносяться, наприклад, держава, її правомочні органи, деякі громадські організації.

Таким чином, при здійсненні морського, повітряного тероризму злочинець впливає на ряд суспільних відносин, завдаючи їм певної шкоди або ставлячи в небезпеку такого заподіяння.

Розглядаючи питання про об'єкт морського, повітряного тероризму, потрібно, очевидно, торкнутися і того, що є предметом зазначених посягань.

Характер предмета при тероризмі є різним, але в обох злочинах винний впливає на морське, повітряне судно.

Використовуючи судно при морському тероризмі, винний створює загрозу безпеці мореплавства, посягає на життя, здоров'я представників держави, громадських організацій, конституційну основу держави, або на право власності, тим самим порушує встановлений міжнародними морськими конвенціями заборони вчинення таких діянь.

Що слід розуміти під судном? Кримінальне законодавство не містить визначення даного транспортного засобу. Характеризуючи поняття транспортних засобів взагалі, А.І. Коробєєв відзначає найбільш загальні ознаки, властиві цьому поняттю:

- а) здатність до самостійного автономного руху за рахунок встановленого на них двигунів;
- б) обов'язкова реєстрація у відповідних органах;
- в) експлуатація відповідно до діючих правил безпеки. [63, с.103]

Таке поняття транспортного засобу значно ширше його різновиду – «судна». Конвенція про міжнародні правила попередження зіткнення суден у морі 1972р. визначає, що до судна належать всі види плаваючих засобів, що використовуються або можуть бути використаними в якості засобів пересування по воді, при цьому Конвенція визначає види суден: «судно з механічним двигуном», «вітрильне судно», «судно, зайняте ловлею риби», «гідролітак», «судно, позбавлене можливості управлятися», «судно, обмежене можливістю маневрувати». Відповідно до конвенції 1982р. у боротьбі з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства (ст. 1), «судно» означає морський транспортний засіб будь-якого типу, незакріплений постійно на морському дні, включаючи катери з динамічними принципами підтримки, підводні апарати або будь-які інші плавзасоби. Про державну

приналежність судна свідчить його прапор. Присвоєння судну прапора відповідної держави є важливим засобом забезпечення контролю за безпекою судноплавства. Причому, міжнародні конвенції незмінно пов'язують зміну прапора судна з дійсним переходом права власності (ст.6 Конвенції про відкрите море). Невипадково Кримінальний кодекс України (ст.339 КК) передбачає відповідальність за незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні.

Правова гарантія безперешкодного плавання різних, за своїм призначенням, суден під прапором своєї держави і повної їх недоторканості від будь-яких посягань з боку будь-якого іноземного судна або летального апарату є реалізацією основного принципу сучасного правопорядку в світовому океані – свободи судноплавства.

Таким чином, можна визначити морське торговельне судно так: це технічна споруда, що рухається під прапором держави, зареєстрована на її території, укомплектована екіпажем, очолювана капітаном, дипломованим відповідно до вимог міжнародного права та законодавства держави прапора, що використовується з метою перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти.

Протиправні дії морського тероризму, як визначено в Конвенції 1982р. можуть виражатися в насильницькому захопленні або здійсненні контролю над судном, насильстві проти осіб на судні, знищенні або пошкодженні судна, вантажу, навігаційного обладнання, що створили перешкоди до його експлуатації, передачі завідомо неправдивої інформації, а також нанесенні тілесних ушкоджень або позбавлення життя особи у зв'язку з вчиненням названих дій .

Наведений перелік дій не можна визнати вичерпним. Наприклад, згідно зі ст. 4 Монреальської Конвенції про боротьбу з незаконними порушеннями безпеки роботи цивільної авіації, до уgonу літаків

прирівнюються, в сенсі караності, напади на них, незаконне втручання в роботу засобів повітряного руху. Згідно цієї та Гаазької конвенцій, крім зазначених дій, до повітряного тероризму відносяться:

- диверсія на борту літака;
- неправдива інформація;
- співучасть у злочинах, які, за змістом міжнародно-правових норм, визнаються закінченими з моменту спроби їх вчинення.

Різноманітність характеру дій при тероризмі на море підтверджується практикою. Найбільш типовим проявом тероризму в сучасних умовах стало захоплення заручників.

В основу визначення тероризму на морі і в повітрі мають бути покладені норми, закріплені Конвенцією про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971р. і конвенцією про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1982р., які, в більшості випадків, пов'язують вчинення діянь з насильством або погрозою насильства. Це відноситься до захоплення або здійснення контролю над судном, до впливу на осіб, що знаходяться на його борту. Що стосується знищення або пошкодження судна, вантажу, навігаційного обладнання, передачі завідомо неправдивої інформації, то міжнародно-правова норма в заключній статті визначає: «нанесення тілесних ушкоджень або позбавлення життя особи у зв'язку з вчиненням названих дій».

Чи означає це положення безумовність насильства? На це питання слід відповісти негативно. Такі дії, в основному, носять насильницький характер. Однак, уважне з'ясування змісту міжнародно-правових норм, що містяться в Конвенції, не дозволяє зробити висновок про універсальність цієї ознаки злочинної поведінки. Наприклад, при

помилковій інформації про координати знаходження якогось судна, протиправна поведінка може і не носити насильницького характеру.

Зазначена норма недостатньо послідовно характеризує інтенсивність насильства або його загрози. Обумовлюючи можливість насильства при передачі завідомо неправдивої інформації, Конвенція 1988р. вказує тільки на фізичне насильство, виражене в нанесенні тілесних ушкоджень або позбавлення життя. Водночас, визначаючи характер фізичного насильства щодо осіб, які перебувають на борту судна, конвенція допускає будь-яке насильство, що не виключає, наприклад, захоплення заручників. [66, с.102] Стосовно до захоплення судна та здійснення контролю над ними, міжнародно-правова норма містить загальне формулювання застосування сили, погрози силою або іншої форми залякування. При цьому психічне насильство може виражатися не тільки в загрозі застосування фізичного впливу, а й таких, наприклад, «форм залякування» як шантаж, загроза знищення майна та ін. Таким чином, міжнародні Угоди містять універсальне розуміння цієї ознаки – будь-яке фізичне і психічне насильство. Неоднозначність визначення насильства в міжнародно-правовому плані вимагає відповідного коректування у внутрішньодержавному законодавстві. Насильницький характер поведінки відповідає самій сутності терору.

У кримінально-правовому сенсі насильство пов'язують з впливом на людину. Насильницький вплив (фізичний, психічний) повинен за своєю інтенсивністю позбавити потерпілого можливості діяти з власної волі, паралізувати її.

Морський, повітряний тероризм може здійснюватись тільки шляхом дії. Причому, способи вчинення дій при морському тероризмі, також як і використовувані засоби, можуть бути найрізноманітнішими. У числі протиправних дій конвенція називає захоплення або здійснення контролю

над судом. Міжнародні угоди послідовно визнають злочинним захоплення судна. Відмінну позицію в цьому плані займає кримінальне законодавство України. Закон визначає відповідальність за угон або захоплення морського, повітряного судна (ст. 278 КК України). [34] Під викраденням розуміється незаконне, самовільне заволодіння судном. Визначаючи альтернативу викрадення або захоплення судна, законодавець як би протиставляє ці дії. Логічно немислимо викрасти судно, ще не захопивши його; захоплення є першим етапом, а угон – подальшим.

Міжнародно-правова норма не пов'язує захоплення судна із здійсненням контролю над ним, вважаючи сам факт захоплення закінченим злочином, у зв'язку з чим, є наявною невідповідність внутрішньодержавного законодавства, прийнятим у міжнародному праві, стандартам. Норма, яка аналізує поняття «контроль над захопленим судном», трактує як ще один різновид злочинної поведінки, маючи на увазі під ним створення можливості використання судна або створення перешкод для його використання за іншим маршрутом (зміна маршруту, непокоря диспетчерській службі). Виникає питання, чи є можливим здійснення контролю над судном (зокрема, його викрадення) без захоплення цього судна? Очевидно, що контролювати на судні обстановку можна, лише тільки захопивши його. Захоплення передбачає оволодіння ключовими позиціями керівництва судном, що дає в подальшому можливість приймати рішення, що виключає правомірну експлуатацію судна. Але саме ці дії випали з поля зору нашого законодавця.

Іншою протиправною дією конвенція визнає здійснення насильства проти особи, яка перебуває на борту судна. Конкретизація місця

перебування потерпілого дає підставу зробити висновок, що інші особи (стосовно до описаної дії) не можуть бути об'єктом посягання.

Виникає питання: чи можна визнати морським тероризмом насильство щодо будь-якої особи, що перебуває на судні? Враховуючи, що цю дію міжнародно-правова норма пов'язує із загрозою безпеки плавання судна, таке насильство може бути віднесено до морського тероризму щодо членів екіпажу, які забезпечують безпеку руху та експлуатацію судна. Що стосується пасажирів, то насильство щодо них, може бути визнано морським тероризмом, за умови, що посягання створювало небезпеку плавання судна.

До протиправних дій конвенція відносить знищення чи пошкодження судна або вантажу. Безперечно, знищення судна, а також приведення його у часткову непридатність – пошкодження, – пов'язані з безпекою морського судноплавства.

Що ж стосується дій щодо вантажу, то до морському тероризму можуть бути віднесені такі дії, які створювали загрозу безпеці мореплавства. Конвенція не обумовлює місця знаходження вантажу. Очевидно, що його знищення або пошкодження повинні відбуватися на судні. У той же час, дії, що призвели до створення небезпеки, можуть бути вчинені поза судна, наприклад, вибухова речовина поміщено в вантаж до його морського транспортування. Конвенція особливо обумовлює знищення або пошкодження навігаційного обладнання, а також створення перешкод до його експлуатації. Таке пошкодження може мати місце і поза судна, наприклад, при виготовленні обладнання в заводських умовах під час ремонту судна. При цьому міжнародно-правова норма не пов'язує його вчинення лише з насильством, а равно з пошкодженням такого обладнання. Це може бути, наприклад, таємна зміна показників навігаційних приладів.

Самостійним протиправним проявом конвенція називає передачу завідомо неправдивої інформації. Спосіб повідомлення не впливає на вирішення питання про відповідальність. Необхідно встановити, що вона є помилковою і дезорієнтуючою, що створює загрозу безпеки плавання судна.

В якості окремої протиправної дії конвенція передбачає нанесення тілесних ушкоджень або позбавлення життя особи у зв'язку з вчиненням, зазначених у ній, дій. Отже, останнє не утворює самостійного складу, а вбивство чи заподіяння тілесного ушкодження є засобом вчинення зазначених дій або вони їх супроводжують, наприклад, з метою приховування злочину. Враховуючи, що такі дії не є обов'язковою умовою кримінальної відповідальності, у внутрішньодержавному кримінальному законодавстві ці обставини можуть обумовлювати визнання їх в якості кваліфікуючих ознак. У випадках, коли той чи інший спосіб вже відомого законодавству злочинів набуває підвищену небезпеку, законодавець надає такому способу значення кваліфікуючої ознаки, істотно підсилює відповідальність за скоєне.

Своєрідно у конвенції визначається співучасть стосовно до описаних в Угоді дій: будь-яка особа вчиняє злочин, якщо сприяє йому і є співучасником будь-якого злочинного діяння, зазначеного вище. Ця позиція конвенції вимагає особливо ретельного аналізу. Використовуючи логічний прийом з'ясування сенсу правової норми, слід зазначити, що, з одного боку, в ній визначаються сприяння вчиненню злочину і співучасть в ньому, а з іншого - ці об'єктивні прояви перераховані рівнозначно, поряд з іншими злочинними діями: захоплення судна, його знищення тощо. Крім того, конвенція ототожнює вчинення злочину зі сприянням йому, зі співучастю в ньому, а «сприяння злочину» і «співучасть у його

скоєнні » визначені в якості самостійних злочинних проявів (ст. 3 Конвенції).

Усталене у вітчизняній кримінально-правовій доктрині поняття співучасті, що охоплює і пособництво, виключає необхідність в українському законодавстві вказувати паралельно і на сприяння злочину, і співучасть у ньому, тобто на частину і ціле єдиного поняття. У той же час, положення Конвенції про те, що співучасть у злочині визнається його виконанням, породжує питання, чи відноситься організація злочину або підбурювання до нього виконанням злочину. Згідно позиції українського кримінального законодавства на це питання слід відповісти негативно.

Морський, повітряний тероризм визнається закінченим злочином з моменту створення загрози безпеки морського судноплавства. Однак, це не звільняє від необхідності встановлення характеру можливих наслідків і саме таких, які характеризуються завданням шкоди безпеці мореплавства. Міжнародно-правова норма, визначаючи п'ять суспільно небезпечних діянь, чотири з них пов'язує з «створенням загрози». Не міститься вказівки на останню тільки стосовно захоплення або здійснення контролю над судном, але й ці діяння її припускають. Захоплення або здійснення контролю над судном, як правило, відбуваються особами, що не мають спеціальної освіти, але і в тому випадку, коли винні мають відповідну підготовку, при прагненні приховування злочину, відсутності координації руху диспетчерської служби, створюється небезпека для мореплавства. Погроза має бути реальною. Створення загрози може визначатися об'єктивними обставинами двоякого роду: перші – носять негативний характер, вони закладені в самому факті порушення, що породжують можливість настання тяжких наслідків; другі – є позитивними і відносяться до умов, що перешкодили їх реальному настанню; вони можуть бути пов'язані з поведінкою винного, а також не

залежати від нього. Наприклад, пошкодження терористом навігаційного обладнання судна або насильство щодо капітана судна породжує можливість настання тяжких наслідків, однак, підготовка, досвід судоводія запобігають реальному їх настанню.

Можливі або реальні наслідки повинні бути тяжкими: нещасні випадки з людьми, аварійні події. Безперечно, що смерть є нещасним випадком. Що стосується тілесних ушкоджень, то в питанні про віднесення їх до нещасних випадків, в плані застосування ст. 276 КК України, існує три різних підходи:

- 1) віднесення до таких наслідків тільки тяжких тілесних ушкоджень;
- 2) «нещасним випадком» визнають заподіяння тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень;
- 3) розглядають це поняття настільки широко, що охоплюють даним поняттям будь-які кримінально-карані тілесні ушкодження, в тому числі і легкі, за винятком необережних легких тілесних ушкоджень.

Оскільки Конвенція містить загальне формулювання тілесних ушкоджень, насильства щодо особи, яка перебуває на судні, можна визнати, що до нещасних випадків має бути віднесено заподіяння будь-якого тілесного ушкодження.

Безпека морського судноплавства може зазнати збитків і від аварійних випадків. Звертає увагу відсутність єдності термінології у визначенні цього поняття. Стосовно до цивільно-правових способів захисту власності, міжнародні угоди користуються терміном «аварія». В плані кримінальної відповідальності морські угоди звужують це поняття, вказуючи на зіткнення або яку-небудь іншу пригоду. Такий висновок слід визнати виправданим, так як зіткнення є одним із проявів аварії, що представляє особливу значимість в умовах судноплавства. Аварійні випадки включають в себе, поза сумнівом, і аварію корабля. Чинне

кримінальне законодавство також неоднозначно вирішує це питання: «катастрофа», «аварія» (ст.276 КК України), «аварія транспортного засобу». Виникає необхідність визначення поняття морської аварії. Бланкетний характер кримінально-правових норм вимагає їх чіткого співвідношення з відомчими нормативними актами. Можна погодитись з законодавцем у сфері кримінальної відповідальності та визнати сутність заподіяння шкоди безпеці морського судноплавства аварією, але в такому випадку, враховуючи постановку питання в міжнародних конвенціях (аварійні події), необхідно визначити аварію, як поняття, відмінне від його цивільно-правового сенсу.

У відомчих нормативних актах аварія визначається як надзвичайна морська пригода, що викликає значні матеріальні збитки, порушення роботи транспорту та яка тягне, при відповідних умовах, кримінально-правові наслідки. Таке поняття має відрізнятися від аварійної події, яка не тягне значні матеріальні збитки.

Отже, доцільно в аварійних пригодах, в широкому сенсі слова, розрізняти аварію, в тому числі, і її найбільш небезпечний різновид – «корабельна аварія», і, відмінна від аварії, власно «аварійна подія». Безпеці морського судноплавства може бути заподіяна і інша шкода. Такі наслідки повинні відрізнятися від «нещасних випадків» з людьми і аварії. Необхідною ознакою інших тяжких наслідків має бути заподіяння майнової шкоди. Наприклад, в результаті аварійної події на усунення пошкодження судна знадобилось менше 48 годин, але при цьому трюм, завантажений цукром, залило водою.

Зрозуміло, що збиток, заподіяний безпеці морського судноплавства – нещасні випадки з людьми, аварії, інші тяжкі наслідки повинні бути причинно обумовлені протиправною поведінкою. Вчинення таких дій, як серйозне пошкодження навігаційного обладнання або передача

неправдивої інформації, можуть з необхідністю обумовлювати настання тяжких наслідків – збитків безпеці морського судноплавства, захоплення ж судна або насильство щодо осіб, які перебувають на його борту, можуть і опосередковано впливати на їх настання. Наприклад, насильство щодо капітана судна може і не спричиняти настання тяжких наслідків, пов'язаних з безпекою судноплавства. Управління ж судна особою, яка не має належної досвіду і кваліфікації, сприяє їх настанню. Однак, слід враховувати, що відсутність тяжких наслідків не виключає кримінальної відповідальності, а відсутність реальної загрози безпеці мореплавства може отримати правову оцінку замаху на злочин.

Зрівняння в правовому відношенні «вчинення злочину» і «спроби його вчинення» означає, що склад є усіченим. Незмінність вказівки на об'єкт посягання – безпека плавання судна свідчить про те, що злочин слід визнати закінченим, по-перше, із заподіянням реального збитку безпеці мореплавства, або, по-друге, що особливо підкреслено в Конвенції, із створенням реальної загрози такого правоохоронюваним благам. Виходячи з відомого положення А.Н. Трайніна, що «посягнути – означає заподіяти шкоду або поставити в небезпеку заподіяння шкоди» [67, с.34], усіченим слід визнати склад в силу того, що злочин визнається закінченим з моменту створення небезпеки заподіяння шкоди його об'єкту. Що ж до реального заподіяння шкоди іншим інтересам, посягання на які служать засобом створення загрози безпеці мореплавства, то конвенція містить такий опис злочинних дій, який не виключає заподіяння реальної шкоди. Це відноситься до знищення судна, нанесення тілесних ушкоджень, позбавлення життя.

«Потерпілими» від тероризму можуть бути будь-які судна, за винятком, як зазначає ст.2 конвенції, військових кораблів: суден, що належать державі або експлуатуються нею як військово-допоміжні судна,

для митних і поліцейських цілей; суден, виведених з експлуатації або поставлених на консервацію. Останній виняток обумовлений тим, що злочинні дії в цьому випадку не загрожують безпеці морського судноплавства. Що стосується військових, військово-допоміжних суден, що використовуються для митних і поліцейських цілей, то при обговоренні питання, у зв'язку з прийняттям морської Угоди, підставою такого виключення стало те, що екіпажі цих суден можуть самостійно давати відсіч терористам. Слід зазначити, що держави вживають заходів щодо запобігання будь-яких інцидентів між екіпажами військових кораблів, укладають міждержавні Угоди про запобігання інцидентів на морі за межами територіальних вод, визначають взаємні обов'язки командирів військових кораблів щодо недопущення яких-небудь ускладнень взаємних відносин і порушення правил мореплавання. Звичайно, захоплення морських суден у політичних цілях може здійснюватися і військовими кораблями, і державними суднами. Неможливо заперечувати протиправність нападу з державних суден і військових кораблів на судна інших країн у відкритому морі. Однак, боротися з такими діями потрібно не шляхом підведення їх під поняття «піратство», кваліфікуючи їх, як найнебезпечніший міжнародний злочин, який є чреватим загрози миру і безпеці народів. Такий злочин є актом агресії.

Ст. 4 Конвенції визначає, що остання застосовується, якщо судно здійснює плавання або збирається здійснити плавання «в», «через» або «з вод», які знаходяться за межами зовнішнього кордону територіального моря однієї держави, або меж його територіального моря з сусідніми державами. Отже, положення Конвенції поширюються на різні категорії морських просторів без обмеження межами відкритого моря.

4.2. Кваліфікація морського та повітряного тероризму за вітчизняним законодавством.

Імплементація міжнародно-правових норм у законодавство України знаходить вираження в розділі «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» Кримінального кодексу. Ст.276 КК України визначає відповідальність за порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту. Ст. 278 КК України криміналізує угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна.[34]

Ці правові норми не охоплюють таких суб'єктивних ознак тероризму, як насильницькі дії, які дестабілізують політичну обстановку. Наявність такої мети вимагає кваліфікувати злочин за сукупністю зі статтями «Терористичний акт» (ст.258 КК України), «Втягнення у вчинення терористичного акту» (ст. 258¹ КК України), «Публічні заклики до вчинення терористичного акту» (ст. 258² КК України), «Створення терористичної групи або терористичної організації» (ст.258³ КК України), «Сприяння вчиненню терористичного акту» (ст.258⁴ КК України), «Фінансування тероризму» (ст. 258⁵ КК України). [34]

Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту визначено ст. 276 КК України. Стаття має три частини. У частині 1 ст. 276 КК подано опис об'єктивної сторони основного складу цього злочину. Вона полягає в порушенні працівником залізничного, водного або повітряного транспорту правил безпеки руху або експлуатації транспорту, а також недоброякісному ремонті транспортних засобів, колій, засобів сигналізації та зв'язку, якщо це створило небезпеку для життя людей або настання інших тяжких наслідків.[34]

Залізничний транспорт охоплює загальну мережу залізниць, метрополітен, а також під'їзні колії великих підприємств, що включені в загальну мережу залізниць.

Водний транспорт — це морський і річковий транспорт, за винятком різних маломірних суден (човни, байдарки тощо). До повітряного транспорту слід відносити різні літальні апарати (літаки, вертольоти, дирижаблі, планери тощо) незалежно від форми власності на них. Окрім повітряних суден предметом злочину є аеропорти, аеродроми, посадкові смуги, наземне устаткування, інші засоби, що забезпечують безпеку польотів.

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується:

- а) діянням;
- б) наслідками;
- в) причинним зв'язком між ними.

Діяння в даному злочині полягає:

- 1) у порушенні правил безпеки руху;
- 2) у порушенні правил експлуатації транспорту;
- 3) у недоброякісному ремонті технічних засобів транспорту.

Порушення правил безпеки руху на залізничному транспорті може виявлятися в перевищенні швидкості руху, у прояві неуважності при виконанні маневрових робіт, у проїзді сигналу світлофора, що забороняє рух. На водному транспорті — це порушення правил причалювання і швартування суден у відсутності постійного спостереження за станом водного шляху, неправильне розходження із зустрічними суднами. На повітряному транспорті — це порушення правил посадки літальних апаратів, недотримання встановлених маршрутів і висоти польоту, перевищення швидкості при посадці.

Порушення правил експлуатації транспорту полягає в недотриманні габаритів, порядку укладання вантажів і їхнього закріплення, у недотриманні

вимог, рекомендованих до технічного стану засобів транспорту, окремих його механізмів.

Діяння з об'єктивної сторони може виражатися також у недоброякісному ремонті транспортних засобів, шляхів сполучення, споруд на них, засобів сигналізації і зв'язку (наприклад, слюсар з ремонту вагонів не усуває несправність гальмового обладнання, внаслідок чого створюється небезпека для життя людей).

Наслідками цього злочину, передбаченого частиною 1, є створення небезпеки для життя людей або настання інших тяжких наслідків.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є причинний зв'язок між діянням і його наслідками.

Суб'єктивна сторона даного злочину вимагає встановлення психічного ставлення особи до діяння і його наслідків. Що стосується діяння, то воно може бути вчинене з прямим умислом або через злочинну недбалість. До наслідків вина може бути тільки необережною, у вигляді злочинної самовпевненості або недбалості.

Суб'єктом злочину можуть бути тільки працівники залізничного, водного і повітряного транспорту.

Частина 2 ст. 276 КК передбачає більш сувору відповідальність за ті самі діяння, якщо вони спричинили потерпілому середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження або заподіяли велику матеріальну шкоду, ч. 3 — за ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей. Для цього достатньо спричинення смерті хоча б одній людині.

Ст.278 КК України встановлює відповідальність за угон або захоплення різних видів транспорту. Частиною 1 ст.278 КК України встановлена відповідальність за угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна. [34]

Предметом злочину є пасажирський чи вантажний потяг, локомотив, дрезина та ін. Повітряним судном вважається літальний апарат, підтримуваний в атмосфері за рахунок його взаємодії з повітрям (літаки, вертольоти, дирижаблі та ін.). До морських і річкових належать пасажирські, вантажні, рибальські, допоміжні (буксири), рятувальні та інші судна. Для кваліфікації не має значення відомча належність зазначених засобів.

Об'єктивна сторона даного злочину виражається в угоні або захопленні названих транспортних засобів.

Під угоном слід розуміти протиправне заволодіння транспортним засобом для здійснення поїздки на ньому або самовільне використання транспортного засобу. Угон може здійснюватися як з місця стоянки транспортного засобу, так і під час руху. Інколи угон можуть здійснювати машиністи, льотчики, капітани, члени екіпажу, які управляють транспортним засобом.

Захоплення – це протиправне заволодіння транспортним засобом будь-якою особою із застосуванням насильства чи погроз для здійснення поїздки на ньому, зміни напрямку руху та ін.

Закінченим даний злочин визнається з урахуванням виду транспорту. Наприклад, угон повітряного судна буде закінченим після заволодіння ним, запуску двигунів і початку руху. Якщо угон здійснюють члени екіпажу під час польоту, то закінченим злочин вважається з моменту відхилення від маршруту або відмови виконувати вказівки органів керування польотом. Аналогічно слід вирішувати це питання на залізничному і водному транспорті.

Суб'єктивна сторона злочину виражається в прямому умислі. Винна особа усвідомлює фактичні ознаки скоєного діяння, розуміє їх суспільне небезпечний і протиправний характер і бажає вчинити такі дії.

Суб'єктом даного злочину є особа, яка досягла 14-тирічного віку.

Частина 2 ст. 278 КК встановлює відповідальність за ті самі дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого; а частина 3 – за ті самі дії, вчинені організованою групою або поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки. [34]

Якщо угон чи захоплення транспортного засобу поєднаний зі здійсненням інших, більш тяжких злочинів, то вчинене кваліфікується за сукупністю злочинів.

Контрольні запитання:

1. Міжнародно-правові акти, які встановлюють відповідальність за морський та повітряний тероризм.
2. Порядок відповідальності за конвенційні міжнародні злочини.
3. Кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність за морський та повітряний тероризм.
4. Аналіз складу злочину – порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного рухомого складу, водного, повітряного транспорту.
5. Поняття угону або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського або річкового судна.

ВИСНОВКИ

- З метою успішної боротьби з тероризмом, є за необхідне чітке антитерористичне законодавство.

- Поняття «тероризм» слід розглядати на трьох рівнях: у вузькому, широкому та самому широкому розумінні. При співставленні вказаних рівнів, поняття тероризму з тією термінологією, що вживається у Законі

України «Про боротьбу з тероризмом», можна зробити висновок, що ці рівні відповідають таким поняттям, як «терористичний акт», «злочини терористичної спрямованості», «терористична діяльність».

- Тероризм знаходить своє об'єктивне вираження у терористичному акті, визначення якого сформульовано у диспозиції ст. 258 КК України. Статті 258¹ – 258⁵ КК України передбачають відповідальність за злочини, які сприяють терористичному акту.

- Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 258 КК України, виражена в двох формах:

1) застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини, або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків; 2) погроза вчинення зазначених дій. Важливе місце при кваліфікації даного злочину приділяється встановленню місця, часу, обстановки, способу та засобів вчинення злочину, але такі ознаки не є обов'язковими.

- Суб'єктивна сторона терористичного акту характеризується прямим умислом, винний усвідомлює, що застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу та інших дій створюють загрозу життю чи здоров'ю людини, настанню інших тяжких наслідків і бажає настання таких наслідків і хоча б однією спеціальною метою, зазначеною в диспозиції ч.1 ст. 258 КК України:

а) порушення громадської безпеки, б) залякування населення; в) провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення; г) вплив на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами; д) привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів

винного (терориста). Встановлення суб'єктивної сторони – це завершальний етап процесу констатації складу злочину.

- Кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за діяння, що подібні чи співпадають за деякими ознаками із досліджуваним злочином. Серед таких можна, в першу чергу, вказати на злочини, передбачені ст.ст. 258¹ КК – втягнення у вчинення терористичного акту; 258² КК – публічні заклики до вчинення терористичного акту; 258³ КК – створення терористичної групи чи терористичної організації; 258⁴ КК – сприяння вчиненню терористичного акту; 258⁵ КК – фінансування тероризму, а також на диверсію (ст. 113 КК), захоплення заручників, що поєднане з погрозою знищення людей (ч. 2ст. 147 КК), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК), погроза вчинити викрадення радіоактивних матеріалів (ч.1 ст. 228¹ КК) та угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст.278 КК), порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного або повітряного транспорту (ст. 276 КК).

- Протидія тероризму вимагає ефективного нормативно-правового забезпечення, особливо у кримінально-правовій галузі. Міжнародні конвенції, присвячені проблемам боротьби з тероризмом, вказують на розширення сфери кримінально-правової заборони відносно будь-яких терористичних проявів і встановлення спеціальних складів злочинів в національних законодавствах. Антитерористичне законодавство України повинне бути досконалим і адекватним небезпеці, яку несе сучасний тероризм.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

Завдання 1

З матеріалів справи вбачається: в ході проведення огляду приміщення громадянина Самойленка, був виявлений, готовий до застосування, саморобний вибуховий пристрій осколкової дії, а також листівки в кількості 50-ти штук. Зміст виявлених та вилучених в ході огляду місця події листівок, містить погрози вчинити підриг пам'ятника Тарасу Шевченко у м. Одеса та заклики до вчинення дій, які створюють небезпеку для життя та здоров'я людей та заподіяння значної матеріальної шкоди.

Дайте правову оцінку діям винного.

Завдання 2

31 грудня 2010 року близько 22 години 46 хвилин у місті Запоріжжі по вул. Горького, ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 вчинили вибух, внаслідок якого зруйновано архітектурну форму – бюст маршала Жукова, а також пошкоджено будівлю політичної партії «Родіна», чим заподіяно збитки на суму 100 тисяч гривень, що становить значну матеріальну шкоду.

Дайте правову оцінку діям винних осіб.

Завдання 3

Протягом січня-березня 2013 року ОСОБА_1, ОСОБА_2 вчинили ряд озброєних нападів з метою заволодіння майном, захоплення заручників, та позбавлення їхнього життя.

Чи можуть дії винних кваліфікуватися як терористичний акт, передбачений ч.3 ст.258 КК України?

Дайте правову оцінку діям винних осіб.

Практична ситуація 1.

Матічук і Ожур підклали, викрадену ними з військової частини, міну с дистанційним керуванням і підірвали лікарню, зруйнувавши тим самим частину внутрішніх приміщень лікарні, внаслідок чого п'ятеро людей загинули, 42 людини були поранені.

Дайте кримінально-правову оцінку діям вказаних осіб.

Практична ситуація 2.

Капітан нафтоналивного танкера Новіков, керуючи судном, при виході з порту в умовах, що вимагають особливої уваги, передовірив керування судном рульованому Закорлюці, вказавши неправильний курс. Результатом цього сталося зіткнення танкера з риболовецьким сейнером, капітан якого, порушуючи правила, передовірив управління судном матросу Сливі, спустившись на короткий час у свою каюту за сигаретами. Одержавши ушкодження, сейнер почав тонути. Капітан танкера Новіков, не надавши допомоги екіпажу танкера, повернувся в порт. Сейнер затонув, його екіпажу вдалося врятуватися. Під час досудового слідства, Новіков пояснив, що він боявся затоплення танкера, який також дістав ушкодження, у зв'язку з чим, повернувся в порт для його усунення.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Новікова.

Практична ситуація 3.

Під час міжнародної парусної регати, рульової яхти «Акула» Торопов, при повороті біля сигнального буя, зіткнувся з іспанською яхтою «Андалузія», внаслідок чого остання перевернулася і парусом накрила яхтсмена, який виявився в небезпечному для життя становищі. Ігноруючи останню обставину і, прагнучи виграти гонку, Торопов продовжив гонку, не надавши допомоги потерпілому, який потонув.

Варіант. Яхтсмену була надана допомога рульовим яхти «Касатка». Кваліфікуйте дії Торопова.

Практична ситуація 4.

Уявімо, що екіпаж у складі п'яти осіб – громадян Сомалі, у відкритому морі, підійшов до маломірного судна іноземної держави і, погрожуючи застосуванням зброї (автомата і пістолета), заволодів вантажем, цінним обладнанням та судовими документами, а також вивів з ладу радіонавігаційне обладнання судна. Після здійсненого нападу, шхуна спрямувала в територіальні води своєї держави.

Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому.

Тестові завдання:

Завдання 1

Чи допускається аналогія при застосуванні кримінально-правових норм?

- а) не допускається;
- б) допускається без обмеження;
- в) допускається лише за наявності прогалин у законодавстві.

Завдання 2

Що є об'єктом кваліфікації ?

- а) кримінально-правова норма;
- б) особа, яка вчинила злочин;
- в) вчинене суспільно небезпечне діяння.

Завдання 3

Якщо має місце конкуренція загальної і спеціальної норми, то:

- а) застосовується спеціальна норма;
- б) застосовується загальна норма;
- в) застосовується обидві норми.

Завдання 4

Поняття кваліфікації злочинів визначається як:

- а) встановлення місця кримінально-правової норми в системі Особливої частини КК України;
- б) розподіл злочинів на групи залежно від ступеня тяжкості;
- в) встановлення точної відповідності ознак діяння ознакам конкретного складу злочину, вказаних у нормі.

Завдання 5

Який принцип чинності Закону про кримінальну відповідальність відтворюють міжнародно-правові зобов'язання України в сфері боротьби зі злочинністю?

- а) територіальний принцип;
- б) універсальний принцип;

в) принцип громадянства.

Завдання 6

У чому полягає сутність територіального принципу?

а) громадяни України, особи без громадянства, іноземці, які вчинили злочини на території України, підлягають відповідальності за КК України;

б) особи, які вчинили злочини за межами території України, підлягають відповідальності за КК України;

в) іноземці, які вчинили злочини на території України, підлягають відповідальності за КК України.

Завдання 7

Чи віднесені маломірні судна (човни, байдарки, яхти) до водного транспорту у розумінні ст.276 КК (Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту) ?

а) так, віднесені маломірні судна (човни, байдарки, яхти) до водного транспорту у розумінні ст.276 КК;

б) ні, не віднесені маломірні судна (човни, байдарки, яхти) до водного транспорту у розумінні ст.276 КК;

в) так, за умови наявності двигуна.

Завдання 8

Чим відрізняються поняття «угон» та «захоплення» в диспозиції ст.278 КК України?

а) це – терміни-синоніми;

б) угон є закінченим з моменту початку руху, а захоплення – з моменту отримання можливості керування транспортним засобом;

в) угон не має на меті привласнення транспортного засобу, а захоплення має на меті заволодіння ним.

Завдання 9

Під способом терористичного акту – застосування зброї (ч.1 ст.258 КК України) розуміється:

- а) застосування лише вогнепальної зброї та боєприпасів до неї;
- б) застосування як вогнепальної, так й холодної зброї;
- в) застосування предметів, які можна пристосовувати як зброєю.

Завдання 10

Предметом злочину, передбаченого ч.2 ст.279 КК України (Блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства), можуть бути:

- а) автобус із пасажирами на аеродромі;
- б) пасажирський потяг;
- в) річковий порт.

Завдання 11

Під час здійснення пасажирського авіарейсу Козлов передав командирі літака записку з вимогою змінити маршрут польоту і летіти в одну із зарубіжних країн. В іншому випадку Козлов погрожував знищенням літака шляхом вибуху гранати. На борту літака знаходилися 72 пасажирів і 5 членів екіпажу.

Після посадки літака в аеропорту для дозаправки представники спеціальних служб вступили в переговори з Козловим, в ході яких останній погодився звільнити знаходилися в літаку дітей за умови надання йому 1 млн. доларів США.

Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому Козловим.

- а) терористичний акт (ст.258 КК України);
- б) бандитизм (ст.257 КК України);
- в) угон та захоплення повітряного судна (ст.278 КК України).

Завдання 12

Наявність банди передбачає наступні ознаки:

- а) лише озброєність;
- б) озброєність, згурпованість і стійкість;
- в) озброєність і згурпованість.

Завдання 13

Організатор банди притягується до кримінальної відповідальності:

- а) за правилом кваліфікації організатора;
- б) за правилом кваліфікації виконавця;
- в) за обома правилами.

Завдання 14

Створення злочинної організації (ст.255 КК) переслідує мету:

- а) вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину;
- б) вчинення будь-якого злочину;
- в) вчинення будь-якого правопорушення.

Завдання 15

Під викраденням вогнепальної зброї, боєприпасів (ст.262 КК) розуміється:

- а) лише крадіжка;
- б) як крадіжка, так і грабіж;
- в) лише грабіж.

Завдання 16

Основною, характерною ознакою зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв та радіоактивних матеріалів є їх призначення:

- а) ураження живої цілі;
- б) знищення чи пошкодження оточуючого середовища;
- в) все вищевказане.

Завдання 17

Предметом злочину, передбаченого ст.263 КК, є:

- а) зброя, бойові припаси, виготовлені лише серійним, промисловим способом;
- б) як саморобними, так і виготовлені промисловим способом;
- в) лише переробленими.

Завдання 18

До вогнепальної зброї, яка є предметом злочинів, передбачених ст.ст. 262-264 (ст.262 КК - Викрадення, привласнення, вимагання

вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем; ст.263 КК Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; ст.264 КК Недбале зберігання вогнепальної зброї або боєприпасів), 410 КК (Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем) належать:

- а) усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї;
- б) лише усі види бойової зброї;
- в) як бойова, так і нарізна мисливська зброя.

Завдання 19

Способом терористичного акту може бути:

- а) підпал ;
- б) вибух ;
- в) спроба підпалу чи спроба вибуху.

Завдання 20

Визначте ступінь тяжкості злочину, передбаченого ст.258 КК України (терористичний акт):

- а) середньої тяжкості;
- б) тяжкий;
- в) особливо тяжкий.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Антитерористична операція (АТО) - комплекс скоординованих заходів, спрямованих на попередження, запобігання і припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності.

Боротьба з тероризмом - діяльність щодо попередження, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності.

Міжнародний тероризм - здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, в тому числі за підтримки державних органів окремих держав, з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі дії, пов'язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи погрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження.

Терор – засіб тотального залякування, придушування політичних, ідеологічних та інших противників шляхом застосування насильства аж до фізичного знищення.

Тероризувати – переслідувати, страшити насильством та репресіями.

Терористичний – властивий терору, навіючий жах, страх.

Тероризм (етімологічне визначення) – від лат. terror – страх, жах; від франц. terrorisme – політика і практика терору; здійснювання, застосування терору; діяльність і тактика терористів.

Тероризм (законодавче визначення) – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, вбивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Тероризм (конвенціональне визначення) – 1) яке-небудь діяння, що визнається як злочин в одному з міжнародних договорів, що стосується проблем боротьби з тероризмом; будь-яке інше діяння, спрямоване на те, щоб викликати смерть якої-небудь цивільної особи або будь-якої іншої особи, яка не бере активної участі у воєнних діях у ситуації збройного конфлікту, або заподіяти їй тяжке тілесне ушкодження, а також завдати значної шкоди якому-небудь матеріальному об'єкту, а також організація, планування такого діяння, пособництво його здійсненню, підбурювання до нього, коли мета такого діяння через його характер або контекст полягає у тому, щоб залякати населення, порушити громадську безпеку або примусити органи влади або міжнародну організацію вчинити яку-небудь дію або утриматися від вчинення, і переслідуванні в кримінальному порядку відповідно до національного законодавства країни; 2) здійснення терористом, групою терористів або терористичною організацією акту тероризму, підготовка до вчинення акту тероризму або замах на його здійснення.

Тероризм (кримінально-правове визначення) – застосування чи погроза застосування насильства або інших загально небезпечних дій, що створюють небезпеку життю і здоров'ю невизначеного кола осіб,

заподіяння майнової шкоди або настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії спрямовані на підлив атмосфери спокою, дестабілізацію, залякування чи пригноблення суспільства з метою прийняття державою, міжнародною організіцією, фізичною чи юридичною особою або групою осіб будь-якого рішення чи утримання від нього.

Терорист - особа, яка бере участь у терористичній діяльності (виконавець або інший учасник терористичного акту; прибічник тактики терору).

Терористична група - група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів.

Терористична організація - стійке об'єднання трьох і більше осіб, створене з метою здійснення терористичної діяльності, в рамках якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і здійснення терористичних актів. **Організація** визнається **терористичною**, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) всієї організації.

Терористичний акт – застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створюють небезпеку для життя і здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчиненні з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного, а також погроза вчинення зазначених дій із тією ж метою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Пугающая статистика: число терактов в мире выросло почти в 1,5 раза](http://mirvam.org/2014/05/07/) //http://mirvam.org/2014/05/07/
2. Статистика террористических актов. //ru.wikipedia.org/wiki
3. Институт экономики и мира: Рейтинг стран мира по уровню терроризма 2014 года (<http://gtmarket.ru/news/2014/11/19/6978>)
4. Види типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою (за матеріалами СБ України) - Ленко М.О.[Електронний ресурс]<http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-3-2013/item/116-ydy-typovykh-slidchykh-sytuatsii-pochatkovoho-etapu-rozsliduvannia-terorystychnykh-aktiv-vchynenykh-z-vykorystanniam-samorobnoho-vybukhovoho-prystroiu-za-materialamy-sb-ukrainy-lenko-m-o>
5. Дячкін О.П., Черномазова М.О. /Про деякі проблемні питання кримінально-правової характеристики злочинів терористичної спрямованості.//Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць.- 2013.- №2(66).- 556 с. С.362 – 363.
6. Закон України ВР № 170-V «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму» від 21.09.2006 р.(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 45, ст.443) //zakon.rada.gov.ua/laws/show/170-16
7. Закон України від 18 травня 2010 р. №N 2258-VI «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»
<http://www.mtu.gov.ua/uk/nac.zak/19550.html>

8. Верховная Рада своим решением внесла изменения в закон «О борьбе с терроризмом» (№4985). (05.06.2014):

<http://www.unian.net/politics/925668-verhovnaya-rada-vnesla-izmeneniya-v-zakon-po-borbe-s-terrorizmom.html>

9. Закон України «Про боротьбу з тероризмом»{Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 25, ст.180} {Із змінами, внесеними згідно із Законами N 2600-IV /uazakon.ru/zakon/zakon-o-borbe-s-terrorizmom.html

10. Великий енциклопедичний юридичний словник /За заг. ред.. акад. НАН України Ю.С.Шемшученка. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007.- 992 с.- С.882.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел.-К.;Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002.- 1440 с.- С.1242.

12. Жаринов К.В. Терроризм и террористы: Ист. справочник / Под общ. ред. А.Е.Тараса. – Мн.: Харвест,1999. - 606 с. - «Коммандос».- С.5

13. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.:Ю.С.Шемшученко (голова редколегії) та ін.-Т.6.-К.:видавництво «Українська енциклопедія» , 2004.-768 с.-С.47-48.

14. В СБУ заявили, що за час АТО вже засуджено 94 терористи// Українська правда,18квітня2015
<http://www.pravda.com.ua/news/2015/04/18/7065125/?attempt=1>

15. Ляшенко В. М. Терористичні загрози та протидія тероризму в сучасній Україні [Текст]: аналіз досліджень громадської думки // Актуальні проблеми державного управління: – зб. наук. праць ДРІДУ НАДУ./ В.М.Ляшенко – Дніпропетровськ, 2007. – № 1 (27). – С. 83 – 91.

16. Боротьба з міжнародним тероризмом: Нормативна база / Упорядник В.А.Ліпкан.- К.: КНТ, 2007. – 248 с. (Серія: Національна і міжнародна безпека).- С. 180, 108, 45 -46, 60, 102.

17. Случаи попыток захватов и угонов самолетов в мире в 2009-2014 годах // <http://ria.ru/spravka/20140217/995300846.html>

18. Террористические акты 2010 г. по наше время // <http://privacyandterrorism.org/hronology/39-terroristicheskie-akty-2010-po-nashe-vremya.html>

19. Зеленецький В.С., В.П. Ємельянов. Концептуальні основи визначення категоріально-понятійного апарату у сфері боротьби з тероризмом [Текст]: [наук. – практ. посіб. / В.С. Зеленецький, В.П. Ємельянов]. – Х.: Кроссруд, 2006.-80с.

20. Канцір В.С. Тероризм у сучасному глобалізаційному просторі: філософсько-правовий вимір:монографія / Володимир Степанович Канцір. - Львів: Край,2011.- 558 с.- С.3 – 4.

21. Словарь иностранных слов / Под. ред.И. В. Лехина и проф.Ф. Н. Петрова. 3-е изд., перераб. и доп.–М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.-1949. – 808 с.- С.641.

22. Словарь иностранных слов / Под. ред.И. В. Лехина и проф.Ф. Н. Петрова. 4-е изд., перераб. и доп.–М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.-1954. – 856 с.- С.687.

23. Антонян Ю.М. Терроризм: Криминологическое и уголовно-правовое исследование [Текст] / Ю.М. Антонян. — М., 1998. – 306 с.- С.223.

24. Антипенко В.Ф. Тероризм: кримінологічна та кримінально-правова характеристика [Текст] / В.Ф. Антипенко. – К.: НБУР, 1999.– 48 с.- С.35.

25. Ліпкан В.А. Теоретичні засади криміналізації тероризму [Текст] // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. / В.А. Ліпкан – 1999. – № 2. – С. 237–242.-

26. Баранов П.П. Понятие и истоки терроризма: политико-правовой аспект [Текст] / П. П. Баранов // Актуальные проблемы борьбы с терроризмом в южном регионе РФ: тезисы докл. междунар. науч.-практ. конф.– Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 2001.– С. 21–24.

27. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.- 5-ге вид., переробл. та доповн./За ред.М.І.Мельника, М.І.Хавронюка.Розділ IX Особливої частини за ред.В.О.Навроцького.- К.:Юридична думка, 2008.-1216 с. – С.751.

28. Рижов І.М. Тероризм і боротьба з ним: деякі припущення соціально-інформаціологічної парадигми [Текст] // Підприємництво, господарство і право. / І.М. Рижов – 2012. – № 1. – С. 94–96.

29. Террор. Материал из Википедии — свободной энциклопедии https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%BE%D1%80#cite_note-3

30. Журавльов В. П. Кримінально-правове визначення тероризму [Текст] / В. П. Журавльов, Б. В. Романюк // Тероризм: сучасний стан та міжнародний досвід боротьби: [посібник / В. П. Журавльов, Б. В. Романюк, В.В. Коваленко та ін.]; [За ред. Я. Ю. Кондратьєва та Б. В. Романюка].— К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – С. 25.

31.Стаття 54 Кримінального кодексу УРСР (1927 і 1934) https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%BE%D1%80#cite_note-3

32. Уголовный кодекс Украины с постановленными материалами.- Харьков: ООО «Одиссей», 1998.- 448с.

33. Кримінальний кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.

34. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 24 березня 2015 року: Офіц. текст. –К.:Алерта, 2015. – 208 с.

35. Закон України «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом» від 05.06.2014 р. N1313-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 29, ст.946.
http://zn.ua/POLITICS/poroshenko-utverdil-izmeneniya-v-zakony-ukrainy-porborbe-s-terrorizmom-147361_.html

36. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар/ Ю.В.Баулін, В.І.Борисов, С.Б.Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В.Сташиса, В.Я.Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім « Ін Юре», 2003.-1196 с.- С.718.

37. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник.(Ю.В.Александров, О.О.Дудоров, В.А.Клименко та ін.) / За ред.М.І.Мельника, В.А.Клименка.-К.: Юридична думка, 2004. – 656 с.- С. 318.

38. Цимбалюк В.С. Комп'ютерні технології, як чинник терористичного акту [Текст] // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим КК України. / В.С. Цимбалюк – Харків, 2003. – С. 215.

39. Гришаев П. И. Преступления против порядка управления, общественной безопасности, общественного порядка [Текст] / П.И. Гришаев. – М.: ВЮЗИ. 1957. – 57 с.- С.37.

40. Ємельянов В.П. Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення антитерористичного

законодавства [Текст] /В. П. Ємельянов, Л. В. Новікова, М. В. Семикін. – Х. : Кроссроуд, 2007. – 216 с.- С.57.

41. Тихий В.П. Злочини проти суспільної (загальної) безпеки [Текст]: Конспект лекцій. / В.П. Тихий – Х.: Національна юридична академія України, 1996.- С.3.

42. Ємельянов В.П. Тероризм і злочини терористичної спрямованості. [Текст] /В.П. Ємельянов – Х.: Рубікон, 1997. – С. 112.

43. Закон України «Про основи національної безпеки України» //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39.- Ст.351.

44. Шамара О.В. Родовий об'єкт злочинів, передбачених статтями 258–2585 Кримінального кодексу України [Текст] /О. В. Шамара // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С.145–154.

45. Лисенко А.М.Кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю /А.М.Лисенко[Електронний ресурс].-Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_1/PB_1/PB-1_42.pdf

46. Дячкін О.П.,Черномазова М.О. Про деякі проблемні питання кримінально-правової характеристики злочинів терористичної спрямованості. /Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць.-2013.-№2(66).- 556 с.- С.364.

47. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів [Текст]: Навч. посібник [вид. 3-тє доповнене і перероблене] / Микола Йосипович Коржанський.– К.: Атіка, 2007. – 592 с.- С.130.

48. Кримінальне право України: Загальна частина [Текст]: підручник/[Ю. В.Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; [за ред.В.В.

Сташиса, В. Я. Тація]. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: «Право», 2010. – 456 с.- С.320.

49. Мусаелян М.Ф. Объективная сторона террористического акта [Текст]: толкование, квалификация, совершенствование // Адвокат / М.Ф. Мусаелян. – 2010 – № 7. – С. 47–56. - С.47.

50. Магарін М.С., Д.В. Бараненко. Суб'єкт злочину за новим кримінальним законодавством України [Текст]: Монографія [Під ред. д-ра юрид. наук, професора Є. Л. Стрельцова]. — Одеса: «Астропринт», 2001.–104 с.- С.90.

51. Кримінальне право України: Загальна частина [Текст]: підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; [за ред.В.В. Сташиса, В.Я.Тація]. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: «Право», 2010.- 456 с.- С.165.

52. Гізімчук С.В. Терористичний акт та його відмінність від суміжних злочинів. [Текст] // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим КК України. / С.В. Гізімчук – Харків, 2003. – С. 218–221. - С.218.

53. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн./ За ред. М.І Мельника, М.І.Хавронюка.- К.:Атіка, 2005.-1064 с.- С.637.

54. Кримінальне право України: Особлива частина [Текст]: підручник/ [Ю.В.Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; [за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: «Право», 2010. – 608 с.- С.293.

55.Акімов М.О.Захоплення заручників: особливості кримінальної відповідальності за законодавством країн близького та далекого зарубіжжя [Текст] // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією» – 2003. – №7– С.18–20.- С. 18.

56. Статистика по нападениям морских пиратов. // Справка РИА Новости

[http://ria.ru/spravka/20100522/236946361.html%20\)#ixzz3buFK2Pn3](http://ria.ru/spravka/20100522/236946361.html%20)#ixzz3buFK2Pn3)

57. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Текст] / [За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. – 9-те видання, переробл. та доповн. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.- С. 425.

58. Ізетов А.Е. Втягнення у вчинення терористичного акту: кримінально-правове дослідження [Текст] : монографія / А.Е. Ізетов; [за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.П. Ємельянова], – Х.: Право, 2010. – 174 с.- С. 147.

59. Данилевський А.О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації [Текст]: автореф.дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. / А.О. Данилевський – К., 2009. – С. 20.

60. Державна служба фінансового моніторингу України. Підсумки роботи за 2011 рік
http://www.sdfm.gov.ua/content/file/site_docs/2012/06.02.2012/ZVIT%202011_1.pdf

61. Коломієць І.В. Протидія фінансуванню тероризму: світовий і вітчизняний досвід.// Кримський юридичний вісник.- Сімферополь, 2010.- Вип.3(10) ч.1.-350 с.- С.101.

62. Драний В.В. Кримінально-правова характеристика фінансування тероризму// Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.- Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.-Київ, 2013.- 20 с.- С.9.

63. Коробеев А.И. Транспортные правонарушения: квалификация и ответственность. – М.: Юрид. лит., 1990. – С. 103 – 109.- С. 106.

64. Пайлеваниян Г. Квалификация преступных нарушений правил безопасности на транспорте // Сов. юстиция. – 1989. - № 19. – С. 27.

65. Яни С. Пираты воздушного океана // Сов. юстиция. – 1978. – № 15. – С. 30.

66. Карпец И.И. Международная преступность.– М.: Наука,1982.– 105 с.- С. 102.

67. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. – М.: Госюриздат, 1957. – С. 124.- С.34.

ДОДАТОК

Нормативні акти щодо боротьби з міжнародним тероризмом -
Европейская конвенция о борьбе с терроризмом (27 января 1977 года);

- Международная конвенция о борьбе с бомбовым терроризмом (Принята резолюцией 52 / 164 Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1997 года);

- Конвенция о маркировке пластических взрывчатых веществ в целях их обнаружения (от 1 марта 1991 года);

- Международная конвенция о борьбе с финансированием терроризма (Принята резолюцией 54 / 109 Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1999 года);

- Международная конвенция о борьбе с актами ядерного терроризма (Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей (по докладу Специального комитета, учрежденного резолюцией 51 / 210 Генеральной Ассамблеи от 17 декабря 1996 года (A / 59 / 766 и Corr. 3)) 59 / 290;

- Конвенция о борьбе незаконными актами, направленными против безопасности гражданской авиации (Монреаль, 23 сентября 1971 года);

- Конвенция о преступлениях и некоторых других актах, совершаемых на борту воздушных судов (Токио, 14 сентября 1963 года);

- Конвенция о предотвращении и наказании преступлений против лиц, пользующихся международной защитой, в том числе дипломатических агентов (14 декабря 1973 года);

- Международная конвенция о борьбе с захватом заложников (17 декабря 1979 года);

- Конвенция о физической защите ядерного материала (Вена, 3 марта 1980 года);

- Конвенция о борьбе с незаконным захватом воздушных судов (Гаага, 16 декабря 1970 года);

- Конвенция о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности морского судоходства (Рим, 10 марта 1982 года);

- Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом (Конвенция, Шанхай, 15.06.2001 г.);

- Протокол о борьбе с незаконными актами насилия в аэропортах, обслуживающих международную гражданскую авиацию, дополняющий Конвенцию о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности гражданской авиации, принятую в Монреале 23 сентября 1971 года (Монреаль 24 февраля 1998 года);

- Протокол о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности стационарных платформ, расположенных на континентальном шельфе (Рим, 1982);

- Декларация о мерах по ликвидации международного терроризма (Утверждена резолюцией 49 / 60 Генеральной Ассамблеи от 9 декабря 1994 года);

- Декларация, дополняющая декларацию о мерах по ликвидации международного терроризма 1994 года (Утверждена резолюцией 51 / 210 Генеральной Ассамблеи от 17 декабря 1996 года);

- Венская декларация, принятая в Вене на последующей встрече по итогам состоявшегося 6 марта 2003 года Специального совещания Контртеррористического комитета;

- Загребская декларация о международном сотрудничестве в борьбе с терроризмом, коррупцией и транснациональной организованной преступностью (Загреб, 9 марта 2005 года);

- Закон України «Про боротьбу з тероризмом» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 25, ст. 180);

- Закон України «Про основи національної безпеки України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351);
- Закон України «Про ратифікацію міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 33, ст. 286);
- Закон України «Про приєднання України до міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 10, ст. 72);
- Закон України «Про ратифікацію міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 43, ст. 316);
- Закон України «Про ратифікацію рішень про створення та діяльність антитерористичного центру держав-учасниць співдружності незалежних держав (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 6, ст. 38);
- Декларация Комитета министров Совета Европы О свободе выражения мнений и информации в СМИ в контексте борьбы с терроризмом (2005). (Принята Комитетом министров 2 марта 2005 г. на 917-м заседании на уровне заместителей министров);
- Рекомендация Парламентской Ассамблеи Совета Европы № 1706 (2005) «Средства Массовой информации и терроризм»;
- Декларация международного комитета юристов по вопросам отстаивания прав человека и правовых норм в борьбе с терроризмом (Берлин, принята 28 августа 2004 г.);
- Модельный Закон о борьбе с терроризмом. (Принят на двенадцатом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (Постановление N 12 - 7 от 8 декабря 1998 года);

- Соглашение об обеспечении защиты секретной информации в рамках региональной антитеррористической структуры Шанхайской Организации сотрудничества (Республика Узбекистан, от 17. 06.2004 г. Ташкент);

- Закон України «Про боротьбу з тероризмом» (№4985). (05.06.2014):<http://www.unian.net/politics/925668-verhovnaya-rada-vnesla-izmeneniya-v-zakon-po-borbe-s-terrorizmom.html>

- Закон України «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом» від 05.06.2014 р. N1313-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 29, ст.946.

Навчальне видання

**Кримінально-правова характеристика терористичного акту та
злочинів терористичної спрямованості на транспорті**

Навчально-методичний посібник

(частина I)

Укладачі:

Геращенко Олександр Сергійович

Загороднюк Світлана Олегівна

Ніколаєв Олександр Трифонович

Підписано до друку 05.05.2015. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк .арк. 5,38.

Наклад 30 прим. Зам. № 11

Видавець і виготовлювач ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487024884; 0949547884 email – ndrvv1@gmail.com